

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞLARININ AHLAKİ BOYUTU

THE MORAL ASPECT OF BATTLES OF PROPHET MUHAMMED

Mustafa SOYCAN

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı Bursa/Türkiye

mustafasoycan16@gmail.com | <http://orcid.org/0000-0003-3619-0005>,

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 13 Kasım 2021 / 13 November 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 30 Kasım 2021 / 30 Kasım 2021

Yayın Tarihi / Published: 15 Ocak 2022 / 15 January 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak-Bahar 2022 / January – Spring 2022

Cilt / Volume: 8, Sayı / Issue: 1, Sayfa / Pages: 475-510.

Cite as / Atıf: Soycan, Mustafa. “Hz. Peygamber’in Savaşlarının Ahlakî Boyutu [The Moral Aspect Of Battles Of Prophet Muhammed]”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 8/1 (Ocak/January 2022), 475-510.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

İnsanlığın tarihi bir nevi savaşların tarihi olup yeryüzündeki değişim ve dönüşümler büyük ölçüde savaşların eseridir. İslam'ın tarihinde ise Bedir Savaşı bir kırılma anıdır. Savaşlar, sebep ve yöntemleri açısından iki kez yargılanır. Sebebinin meşru olup olmadığına göre haklı ya da haksız bir savaş, yöntemi hakkında da adilce ya da zalimce savaşıldığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte meşru bir savaşın gayr-ı meşru bir şekilde yürütülmesi ya da haksız bir savaşın hukuka uygun bir şekilde yürütülmesi de mümkündür. İslam, savaş gerçeğini reddetmemiş, belli şartlar altında savaşa izin vermiştir. Savaş, birçok ahlak kavramı içeren bir eylem olduğu için bir savaş ahlakından bahsetmek mümkündür ve savaş ahlakı, savaş hukukundan daha önce gelir. Çünkü ahlakın desteklemediği hukuk metinlerinin satırlar arasında kaldığına tarih şahittir. Hz. Peygamber, risaletinin Medine döneminde savaş gerçeğiyle karşı karşıya kalmış, bu savaşlarda örnek ahlakının gereğini yerine getirerek savaşta bile bir ahlak dünyası kurulabileceğini göstermiştir. Hz. Peygamber'in savaşları amaç ve yöntem açısından vahyin çizdiği sınırlar çerçevesinde gerçekleştiği için onun savaşlarına en ahlaki savaşlardır diyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Savaş, ahlak, hukuk, Hz. Muhammed, İslam.

Abstract

The history of the humankind is a kind of history of battles and wars and changes and transformations on the earth are mostly outcomes of these battles. In Islamic History Battle of Badr is a turning point. Battles are judged twice for their cause and method. Depending on the cause, legitimate or not we can say that it is a fair or unfair war, moreover depending on its method we can say it is fought fairly or cruelly. However, it is also possible for a legitimate war to be waged illegally or for an unfair war to be conducted in accordance with the law. Islam did not reject the reality of war, it allowed war under certain conditions. As war is an action that includes many moral concepts, it is possible to talk about a morality of war, and the morality of war comes ahead of the law of war. The Prophet Muhammed faced the reality of the war during the Medina era of his prophethood, and showed that a world of morality can be established even in war by fulfilling the requirements of morality in these wars. Since the wars of the Prophet Muhammed took place in the limitations of revelation, in terms of purpose and method, we can say his wars are the most moral wars.

Keywords: War, morality, law, Prophet Muhammed, Islam.

Extended Abstract

Wars are social and historical facts. Throughout the history the expectation of a World without the wars has remained utopia. We can talk about many causes of war, especially the sense of aggression in human nature, the urge to dominate one's fellow, ethnic and religious affiliations, geographical and economic factors. The divine religion was sent to help people control their inherent tendency towards evil and to remind them of their responsibilities towards their fellow humans, nature and God. For this reason, war in divine religion is not an actual but an accidental situation. Therefore, the last divine religion, Islam, and its prophet Muhammad, conveyed divine messages to their interlocutors, based on peace, not conflict.

It is possible to talk about a morality of war since it contains many moral concepts such as betrayal, victory, defeat, cruelty, torture, sacrifice, help and peace, and a moral world can be created even in war. For this reason, wars are judged twice in terms of their cause and method. We can say that it is a just or unjust war depending on whether its cause is legitimate or not, and that it is fought justly or cruelly about its method. However, it is also possible for to wage a legitimate war in an illegal way or to conduct an unjust war in accordance with the law.

The reason why we prioritize the morality of war rather than the law of war in our study is because morality is a concept that also includes the law. Because as long as legal rules are not supported by the moral values, they will only remain as written texts.

The Prophet Muhammed started his mission as a prophet in the Arabian Peninsula, where a chaotic social structure prevailed because there was no state authority. In this geography where war has become commonplace, the main factor determining social relations has been wars that have been going on for a long time.

Primitive impulses such as anger, revenge and booty were the causes of war of the pre-Islamic polytheist Arabs rather than the realization of right and justice and the abolition of oppression. We understand that these wars are not moral wars in terms of purpose and method, both from the reasons for the war and from the torture of their opponents in the war.

The Qur'an introduced the Prophet Muhammed to his interlocutors in the geography dominated by this social reality, as a prophet with the highest moral qualities and sent as a mercy to humanity.

During his thirteen-year mission in Mecca, the Prophet Muhammed avoided any actual conflict with the polytheists, and migrated to Medina upon the attempts of his fellow citizens to eliminate him. Since the polytheists in Mecca did not give up their idea of destroying the Muslims in this new period, the Muslims were given permission to fight.

It is expected that the Prophet Muhammed's lofty morality sets the best example and that his qualification as a prophet of mercy is reflected in all areas of his life. It is more than ever before that people make mistakes, especially in events such as war, where people's emotional reactions are much intense. Because the most accurate method for us to reach a realistic judgment on historical events is to describe historical events in a systematic way. Thus, we can observe how the values that are defended as principles are practiced in real life.

The Prophet personally participated in twenty-seven wars, seven of which were actually fought. In all these wars, except for those killed after the Siege of Qureya, the number of Muslims martyred did not exceed one hundred and fifty, while the loss of the enemies did not exceed two hundred and fifty. We can state the following as the reason for so little loss of life in wars. During this conflict, the Messenger of Allah displayed a different attitude from the traditional war approaches as a requirement of his supreme morality. He prioritized political and diplomatic contacts before a possible conflict took place, and did not prefer war if this problem could be resolved in this way. If the war became inevitable, he tried to reach his goal without completely destroying or defeating the enemy. He paid attention to the legitimate aim of the war, never allowed the legal and moral framework to be exceeded, warned those who acted negligently and scolded them accordingly.

The Prophet rigorously fulfilled the requirements of his lofty morals in these wars he participated in, and displayed all the superior characteristics such as courage and determination expected from an army commander in the war. He set an example by not making any difference even in the war.

He did not take a bullying approach towards those who did not participate in the war and those who did not want to participate, and forgave those who exhibited behaviors that could mean treason before and after the war, taking into account the individual reasons.

He did not approve of women and children participating in the war, and forbade the killing of women, children, old people, clergy, the sick, the elderly and the weak during the war.

Again, he did not approve of damaging the cultivated lands and flourishing places. He forbade torture of those killed in the war, and acts of degrading human dignity and dignity to the captives.

He shared the booty obtained after the war fairly, taking many different benefits into account, and warned Muslims against arbitrary disposition of the booty since it is public property, thus creating a sensitivity to public law in this regard.

He did not attribute this success to himself in the event of a post-war victory, and revealed the fact that it was the observance of divine laws and the grace of Allah during and after the Battle of Badr.

After the defeat in the war, he did not put the blame on others, and forgave those who caused the defeat, as after the Battle of Uhud. Again, in the Mute War, which he did not participate in, he embraced his soldiers against those who criticized the Islamic army's failure to show the desired success.

Due to this moral and legal attitude of the Prophet in his wars, the wars did not lead to destructive results and prevented the grudge, hatred and revenge feelings of his opponents. The biggest proof of this is we can show the permanent establishment of Islam in these places. Because war often causes endless problems and can cause societies to build permanent walls against each other.

If we understand the Prophet's morality and law of war in the context of nuzul-sirah, we can make progress in eliminating the negative perception and internal conflicts about the Prophet and Muslims due to internal and external reasons.

Giriş

Savaş, sosyal ve tarihi bir gerçek olup geçmişten günümüze dek savaşımsız bir dünya beklentisi ütopyadan ibaret kalmıştır. İnsanın doğasındaki saldırganlık hissi, hemcinsine karşı hâkimiyet kurma güdüsü, etnik ve dinî aidiyetler, coğrafi ve ekonomik etkenler başta olmak üzere savaşın birçok nedeninden bahsedilebilir. İlahi din, insanın doğasında var olan kötülüğe eğilimini kontrol altına almasına yardımcı olmak, insanın hemcinsine, doğaya ve Allah'a karşı sorumluluklarını hatırlatmak üzere gönderilmiştir. Bu nedenle ilahi dinde savaş asli değil, arzi bir durumdur. Öte yandan sürekli savaş şartları hüküm sürerse insanların birbirini dinlemesi ve anlaması mümkün olmaz. Bu nedenle son din İslam'ın peygamberi Hz. Muhammed de muhataplarına ilahi mesajları iletirken çatışmayı değil, barışı esas almış, sınırları vahiy tarafından tespit edilen meşru nedenler oluştuğu takdirde savaşmış ve savaşa izin vermiştir.

Savaşın doğasında şiddet vardır ve insan bu şiddeti değişik nedenlerle meşrulaştırarak her türlü ahlaki sınırlamaları ortadan kaldıracaktır. Bunun sonucunda da haklı-haksız herkes savaştan etkilenir ve insanlığın vicdanını yaralayan ağır sonuçlar doğurur. Bu nedenle savaşlar, amacın meşru olup olmamasına göre haklı veya haksız; yöntemine göre de adil veya zalim savaş olarak nitelenir.

İslam öncesi Araplarda savaş hayatın gerçeğini oluşturmuş ve toplumsal ilişkilerin seyrini uzun süren savaşlar belirlemiştir. Bu savaşların nedenini, zulmü ortadan kaldırma ve vatani savunma gibi yüksek ideallerden ziyade, ganimet elde etme ve intikam alma gibi ilkel dürtüler oluşturduğu için amaç açısından; hasımlarına işkence yapmaları, esirleri yakarak öldürmeleri nedeniyle de yöntem açısından haksız ve zalimce savaşlardır.

İhanet, zulüm, zafer, işkence, gasp, yağma, tecavüz, cesaret ve korkaklık gibi yargı bildiren birçok ahlak kavramı içerdiği için bir savaş ahlakından bahsedebiliriz.

Çalışmamızda Hz. Peygamberin savaşlarının hukuki boyutundan ziyade ahlaki boyutuna dikkat çekmemizin nedeni, Hz. Peygamber'in savaşta dahi risâlet misyonuyla hareket etme sorumluluğu ve ahlakın hukuku da içeren daha geniş bir perspektife sahip olmasıdır.

Kur'an, Hz. Peygamber'in yüce bir ahlak üzere yaratıldığını, bu ahlakının bütün insanlığa rahmet olarak yansıyacağını ve bunun dost-düşman herkes tarafından tecrübe edileceğini bildirmektedir.

İlkesel olarak Allah Elçi'sinin yüce ahlakının, sonuçlarını şiddetin tayin ettiği bir alan olan savaşa da yansması beklenir. Her ne kadar tüm toplumlar için geçerli olmasa da Hz. Peygamber'in savaşlarında tam anlamıyla bir savaş ahlakı ve hukukundan bahsedebiliriz.

Çalışmamızda Allah Rasûlü'nün Mekke döneminde inen âyetlerde çerçevesi çizilen yüce ahlakının savaşlara pratikte nasıl yansıdığı, olgular üzerinden kronolojik olarak incelenerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Çünkü tarihi olaylarda gerçekçi bir hükme varabilmemiz için en doğru yöntem, tarihi olayları bütün ayrıntılarıyla sistemli bir şekilde tasvir etmektir. Böylece ilkesel olarak savunulan değerlerin yaşamın içinde nasıl tecrübe edildiğini ortaya koyabiliriz.

1. Savaş ve Savaşın Doğası

Savaş, düşmanı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet hareketidir ve bu şiddet, onu göğüslemek için bilim ve sanatın imkânlarından yararlanır. Her ne kadar savaş devletler hukukuna göre bazı kısıtlamalar içerirse de uygulamaya bu çok yansımaz.¹ İnsanlığın tarihi bir

¹ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Şiar Yalçın, (May Yayınları, 1975), 14.

nevi savaşların tarihidir ve yeryüzündeki değişim ve dönüşümler büyük ölçüde savaşların eseridir. Tarihin kırılma anlarını savaşlar belirlemiştir.² Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleriyle yapmış olduğu ilk savaş olma özelliği taşıyan Bedir Savaşı da İslam'ın serüvenindeki kırılma anıdır. Çünkü Bedir Savaşı sonuçları itibariyle siyasal bir olaydan daha fazlasına neden olmuştur. Müslümanlar Mekke'de sıkıntı ve muhalefet dolu, uzun ve yorucu bir mücadeleden sonra Medine'ye hicret etmişlerdir. Medine döneminde, Bedir'de elde ettikleri tartışmasız galibiyet ile Mekke döneminde nazil olan âyetlerin vaat ettiği 'zafer'e ulaşmışlardır. Böylece Bedir Savaşı Müslümanların yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmelerini sağlayan imanlarını da haklı çıkarıp doğrulamıştır. Bu nedenle Bedir zaferi, hicretten daha önemli bir olaydır; zira Müslümanlar bu savaştan apayrı bir toplum olarak çıkmışlardır.³

Kuramsal olarak sınırı bulunmayan bir güç eylemi olarak kabul edebileceğimiz savaş, bazen askeri zorunlulukların gereği, bazen de insanların haklılık duygusunun etkisiyle kuralları ihlal edilebilen bir olgudur. İnsanlar davasının en doğru ve en adil olduğuna inanırlar ve kuralları ihmal etmelerine de bunu gerekçe gösterebilirler. Bu da savaş ahlakı ve hukukunun etkisini ortadan kaldırabilir ve insanları tüm yönleriyle teşhir eder.⁴ Huneyn Savaşı'nda bozgun sonrası Resûlullah'ın çağrısıyla tekrar düşmanla savaşmaya başlayan Müslümanların çocukları da öldürdükleri haberi Resûlullah'a ulaşınca, Hz. Peygamber onlara İslam savaş ahlakının şu temel ilkelerini hatırlatmıştır: *"Bazı insanlara ne oluyor da öldürme bırsı onları çocukları bile öldürmeye sevk ediyor. Şu gerçeği hiçbir zaman unutmayın: Çocuklar öldürülmezler."* Hz. Peygamber önemine binaen bu uyarısını üç kez tekrarlamıştır. Üseyd b. Hudayr, öldürülenlerin müşriklerin çocukları olduğunu söylemesi üzerine Allah Resûlü *"Siz'in en hayırlıklarınız da müşrik çocuğuydu. Her çocuk İslam fitratı üzerine doğar. Ailesi onu Hristiyanlaştırır veya Yahudileştirir."* diyerek savaşta dahi olsa hiçbir gerekçenin ahlaki ve hukuki ilkeleri ihmal etmeye gerekçe oluşturamayacağını açıkça ortaya koymuştur.⁵

Bazı milletlerin savaşları, daha az yıkıcı ve zalimce değilse bunun nedeni gerek kendi içlerinde var olan sosyal düzenlerin, gerekse de karşılıklı ilişkileri düzenleyen toplumsal ve ahlaki yapılarının sonucudur. Bu sosyal durumdan ve ilişkilerden çıkan savaşlar, onlara biçim veren, onları sınırlayan ve şiddetlerini kesen durumlardır. Bunlar savaş öncesi koşullardır.⁶ Savaş ahlakı ve hukuku uygulanabildiği takdirde savaşın şiddeti sınırlanabilir, savaşın süresi ve sonucunda neler olabileceği öngörülebilir. Böylece savaşta bile bir ahlak dünyası kurulabilir.⁷ Hz. Peygamber'in savaşları amacı ve yöntemi itibariyle vahyin çizdiği sınırlar çerçevesinde gerçekleştiği için onun savaşları ahlaki ve hukuki sınırlar içinde gerçekleşmiş ve Müslümanların tarih boyunca uygulamaları gereken savaş ahlakı ve hukukunun da temelini oluşturmuştur. Mekke'nin fethinin hukuki gerekçesini, Mekke müşriklerinin Hudeybiye Antlaşmasına aykırı bir şekilde Resûlullah'ın anlaşmalı olduğu Huzâa kabilesine karşı müttefikleri Benî Bekir kabilesine destek olmaları oluşturmuştur. Huzâa ve Benî Bekir kabilesi arasında İslam'dan önce husumet bulunmaktaydı. Benî Bekir kabilesinin Benî Nüfâse boyu, Hudeybiye Antlaşması'na aykırı olarak Huzâa'ya saldırmış ve yirmi kişiyi öldürmüştür. Durumdan haberdar olan Allah Resûlü, Benî Bekir kabilesine elçi göndererek ya öldürülenlerin diyetini ödemelerini ya da Benî Nüfâse ile anlaşmalarını sonlandırmalarını

² Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2016), 207, 219.

³ W. Montgomery Watt, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, çev. Ünal Çağlar, (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2001), 133-134. Neal Robinson, *Kurân'ı Keşfetmek*, çev. Süleyman Kalkan, (İstanbul: Kuramer, 2018), 68.

⁴ Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, Trc. Mehmet Doğan, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 11, 36, 56, 306-307.

⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*. Thk. Marsden Jones. (Beyrut: y.y., 1984), 3/905, 912-915.

⁶ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, 14-15.

⁷ Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, 58.

istemmiştir. Onlar Allah Resûlü'nün bu isteğini kabul etmeyerek suçluların cezalandırılmasına engel olmuşlardır. Bu da haksızlığa uğrayan tarafın mağduriyetine yol açmış ve intikam duygularını harekete geçirmiştir. Mekke'nin fethi günü Hz. Peygamber "Benî Bekir hariç (o da ikinci namazına kadar) hiç kimseye karşı silah kullanmayın" emrini vererek amacı belli ve sınırlı bir savaşa izin vermiştir. Böylece haksız yere öldürülenlerin yakınlarının hem gönülleri ferahlamış hem de hak yerini bularak tarafların birbirlerine karşı besledikleri öfke ve kin kontrol altına alınmıştır. "Onlarla savaşın ki, Allah onları sizin elinizle cezalandırsın, onları rezil rüsvâ etsin, sizi onlara karşı başarılı kılsın, inananların yüreklerine su serpsin, kalplerindeki öfkeyi yatıştırсын. Allah dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah bilmekte, hikmetle yönetmektedir." (Tevbe, 9/14-15) âyetleri bu insani ve tarihi gerçeği dile getirmektedir.⁸

İnsan doğası gereği savaşa doğrudan girmek istemez, doğruluğuna inanmasa da bahaneler ve tartışmalar öne sürerek savaşa katılmalarını gerektiren bir adalet anlayışını oluşturur, sonrasında da savaşır. Bu nedenle savaşın ahlaki gerekçesi sebep ve yöntemleri açısından iki kez yargılanır. Sebebinin meşru olup olmadığına göre haklı ya da haksız, yöntemi hakkında da adilce ya da zalimce bir savaştan bahsedebiliriz. Bununla birlikte meşru bir savaşın gayr-ı meşru bir şekilde yürütülmesi ya da haksız bir savaşın hukuka uygun bir şekilde yürütülmesi de mümkündür.⁹

Savaşın mantığı insanları daima ahlaki aşırılıklara iter. Ahlaki ve hukuki sınırların olmadığı ve gücün yegâne belirleyici etken olduğu bir savaş anlayışı, insanı en ilkel güdülerinin esiri haline getirir ve dünya tarihinin hiç de yabancı olmadığı, Tolstoy'un betimlediği şu korkunç sonuçları doğurabilir:

"Batı Avrupa kuvvetlerinin, 12 Haziran'da Rusya sınırını geçmesiyle savaş başladı. İnsan aklına ve doğasına aykırı olan her şey gerçekleşti. Milyonlarca insan birbirine karşı, dünyanın bütün mahkemelerinin asırlarca uğraşmalar kayıtlı altına alamayacakları sayısız suç işledi, birbirini aldattı, ihanet etti, hırsızlık, sahtekârlık, kalpazanlık, yağma, kundakçılık yaptı, cinayet işledi ve bunları yapan insanlara suç işlemiş gözüyle bakılmadı. 1789 yılıyla başlayan bu yirmi yıllık dönemde çok sayıda tarla süzülmedi, evler yandı, ticaret yön değiştirdi, milyonlarca insan yoksullaştı, zenginleşti ve göç etti. En önemlisi de hemcinsini sev buyruğuna iman eden Hristiyanlar, birbirini öldürdüler."¹⁰ Tolstoy'un savaş ve savaşın doğası hakkındaki bu can alıcı tespitleri aslında savaş gerçeğini bütün çıplaklığıyla tasvir etmektedir.

Savaşa ve askerlerin davranışlarına dair fikirlerimiz genelde insanların nasıl öldürüldüğüne ve kim olduklarına göre değiştiği için savaş ahlaki ve savaş hukukunun içselleştirilmesi gerekiyor.¹¹ Hz. Peygamber'in savaş konusundaki temel öğretisi bunu gerektirmektedir. Çünkü Allah, Müslümanları din ve dünya konusunda akıllı, adaletli ve dengeli bir ümmet, bütün insanların örnek alabilecekleri bir delil kılmıştır. Bu nedenle Müslümanların savaşın anlamı ve savaş ahlaki açısından diğer kültürlerden ayrılarak bu

⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Nşr. Mustafa es-Sakkâ v.dğr., (Kahire: Dârü'l-kütübü'l-Mısriyye, 1955) 3-4/389-390, 414-415; Vâkidi, *Meğâzî*, 3/836-840; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû Mukâtil b. Süleyman*. nşr. Abdullah Mahmûd Şehhâte. (Kahire: 1979), 2/159-162; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. (Kahire: Dâru Hecer, 2001), 11/369-371; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*. (İstanbul: Yenda Yayınları, 1997), 4/327-330.

⁹ Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, 54.

¹⁰ Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Savaş ve Barış*, Trc: Tansu Akgün, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2020), 2: 839.

¹¹ Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, 47, 54.

konuda dünyanın kalan kısmına örnek olabilecek tarihi tecrübeye sahiptir. Bu konu günümüz Müslümanları için en önemli ödevlerden birisidir.¹²

2. Savaş-Ahlak İlişkisi

Ahlak, bireyin, sosyal grupların, toplumsal sınıfların, milletlerin ve herhangi bir kültür çevresinin belli bir dönemde yaşamına girerek eylemlerini yönlendiren inanç, değer, norm, emir ve yasaklardır. Bu bakımdan ahlak, yaşamın içindedir ve tarihin her döneminde, bütün toplumlarda bulunur. Ahlak kuralları, insan grupları ve topluluklarının ortak yaşam sürecinde oluşturulmuş değerler ve normlar bütünü oldukları kadar, aynı zamanda bireysel iradelerin, seçim ve tercihlerinin oluşum, gelişim ve değişiminde de rol oynarlar.¹³

Savaş, birçok ahlak kavramı içermektedir. Cesaret, korkaklık, ihanet, sadakat, zulüm, namus, katliam, suç, ceza ve taviz gibi birçok yargı bildiren kelime ahlakla ilişkilidir. Bu gerçeğe rağmen savaşın bir başka dünya; ahlaki değer ve yargıların dışında bir gerçeklik olduğu da ifade edilmiştir. Bunun gerekçesi de insanın bu tür durumlarda çıkarlarının gereğini yaptığı için bütün değerlerinden azade bir şekilde davrandığı şeklinde izah edilmiştir. Bu şekilde düşünenlerin görüşleri özetlenecek olursa savaşta ahlak ve hukuk olmaz, hukuk ve ahlak susar.¹⁴

Çalışmamızda savaş hukuku yerine savaş ahlakını tercih etmemizin nedeni, ahlakın hukuku da kapsayan daha geniş bir kavram olması ve hayatın bütününe kuşatmasıdır. Hukuk, ahlaki müeyyidelerin maddileştirilmiş halidir. Toplumsal yapı sadece ahlaki kurullarla sürdürülemeyeceği için yaptırımlara ihtiyaç duyar, bunu da hukuk sağlar. Hukukla ahlak karşılıklı ilişki içerisindedir. Ayırttıkları ve birleştikleri yerler de vardır. Hukuk kanuna karşı gelenleri cezalandırmakla yetinirken, ahlak aynı zamanda olumlu davranışları ödüllendirir. Hukukta ceza kişiye dış baskı şeklinde gerçekleşir, ahlakta ceza ve mükâfat hem dışsal hem de içseldir. Hukuk, davranışları sadece biçimsel olarak değerlendirirken ahlak, failin niyetini de dikkate alır. Sonuç olarak ahlak için yalnızca kanuna uymak yeterli olmaz. Hangi niyetle kanuna uyulduğu ve davranışın arkasında ne tür bir niyetin bulunduğu da önemlidir.¹⁵

Hukuk, ahlak alanının bütününe kapsamaz ve bu mümkün de değildir. Aynı zamanda hukuki olan her zaman ahlaki değildir. Bu nedenle hukukun ahlakın desteğine her zaman ihtiyacı vardır. Yoksa hukuksal metinler sadece kâğıt üzerinde yazılı metinler olarak kalırlar.¹⁶ Hicri yedinci yılda Resûlullah, Fedek'de bulunan Benî Mürre kabilesi üzerine Gâlib b. Abdullah komutasında bir seriyye göndermiş, seriyyeye katılanlardan Üsâme b Zeyd, kelime-i şهادet getirmesine rağmen hasmını öldürmüştür. Resûlullah, Üsâme'ye kelime-i şهادet getiren birisini neden öldürdüğünü sorunca hasmının korktuğu için böyle davrandığını söylemiş, bunun üzerine Allah Resûlü "Doğru veya yalan söylediğini nereden biliyorsun, açtık kalbine mi baktın?" diyerek onun bu davranışını kınamıştır. Bu hadise bize ahlak-hukuk ilişkisini açıkça göstermektedir. Resûlullah bu tavrıyla Üsâme'nin bu yaptığının hukuken olmasa da ahlaken yanlış olduğunu ifade etmiştir.¹⁷

¹² Hayrettin Karaman, v.dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları), 1/ 229-231.

¹³ Doğan Özlem, *Etik-Ahlak Felsefesi*. (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 23.

¹⁴ Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, 31.

¹⁵ Mustaf Çağrı, *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*, (Ensar Yayınları: İstanbul, 2018), 22-23.

¹⁶ Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, 19.

¹⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî. *Sabîh-i Bubârî*. Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1979. "Megâzî", 45. İmam Ebu'l Hüseyin Müslim b.Haccâc el-Kureşî en-Nisâbûrî, *Sabîh-i Müslim*, Nşr. Muhammed Fuad Abdalbâki, (Beyrut: Dâru't-Türâsî'l-Arabî, 1972), "İmân", 158; Vâkıdî, *Megâzî*, 2/722-725. Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001), 2/119.

3. İslam Öncesi Arapların Savaş Anlayışı

İslam öncesi Araplar arasında savaşın yaygın tanımı “düşmanla çarpışmak için çıkmaktır.” Savaş, sadece savaşan tarafları etkilemez, savaşla ilgisi olmayanları da etkiler. Bu nedenle Araplar “savaş zalimdir” demişlerdir.¹⁸

Cahiliye Arabının yaşam felsefesini “Kim zulmetmez ise zulme uğrar.”¹⁹ anlayışı oluştursa da bu durum “haksız savaş” kavramının varlığını, Hâşim b. Hermele hakkında “O, suçluyu da suçsuzu da öldürür” yargısına ulaşmaları ise onların aslında zihin dünyasında suçlu ve suçsuz kavramlarının varlığını göstermektedir.²⁰

Câhiliye’de savaşın birçok sebebi vardı fakat çöl ikliminin neden olduğu gıda ve suya ulaşma imkânlarının kısıtlı olması savaşların en önemli nedeniydi. Ganimet elde etmek, intikam almak, güçlü kabilenin güçsüz olanların mal ve mülküne sahip olma isteği ise diğer nedenlerdir. Bu da savaşı yaşamın vazgeçilmez bir zorunluluğu kılmış, Arapların sosyal yapısının düşmanlık üzerine kurulmasına neden olmuştur. Kısacası müşrik Arapların savaşma nedenlerini hak ve adaletin gerçekleşmesi yahut zulmün ortadan kaldırılmasından ziyade öfke, intikam ve ganimet elde etmek gibi ilkel dürtüler oluşturmuştur. Savaşın hayatın bir gerçeği olarak kabul edildiği bu vasat aynı zamanda Araplarda cesaret ve yiğitlik gibi seciyeleri de geliştirmiştir.²¹

Câhiliye dönemi savaşlarının nedeni; savaşın kökeni olarak kabul edilen ve genel kabul görmüş fikirle örtüşmektedir. Bu fikre göre ilk savaş, yerleşik yaşama geçişin başladığı dönemde (muhtemelen MÖ 6500’de Batı Asya’da) avcı-toplayıcı gruplar ile yerleşik hayata geçmiş insanlar arasında ortaya çıkmıştır. Bu da bize ilk çatışmaların sebebinin köylerdeki yiyecek ve malların gezici avcı-toplayıcı gruplarca çalınmaya çalışılması olduğunu göstermektedir.²² Hz. Peygamber dönemi Câhiliye Araplarında da savaşların nedenleri benzerlik arz etmektedir. Bu durum Hz. Peygamber’in muhataplarının bir kısmının anlayış seviyesini ve onları dönüştürmedeki başarısını da açıkça göstermektedir.

İslami dönemde de müşriklerin Câhiliye Dönemi savaş anlayışını sürdürdüklerini söyleyebiliriz. Hendek Savaşı öncesi Mekke müşrikleriyle Yahudilerin Müslümanları tamamen yok etmek üzere anlaşmaları, Müslüman esirleri öldürülmek üzere satmaları ve öldürülenlere müslu yapmak suretiyle cesedi aşağılamaları bunun tipik örnekleridir.²³

İslam dini, Arapların yiğitlik ve cesaretini, İslâm’ı tebliğ, hak ve adaletin önündeki engelleri kaldırma, zulme engel olma gibi yeni ve üstün ideallere yönelmiştir. Böylece İslâm, savaşın özünde ve ruhunda esaslı değişiklikler yaparak amaç ve yöntem açısından Cahiliye savaş anlayışından tamamen ayrılmıştır.²⁴

4. Hz. Peygamber’in Savaş Ahlakının Teorik Temelleri

İslam’ın temel amacı ahlaki bir toplum oluşturmaktır. Hz. Peygamber’in “Ben güzel ahlaka tamamlamak üzere gönderildim”²⁵ hadisi bu hususu nazara vermektedir. İslam ahlakının kaynağı Kur’ân’dır ve Hz. Peygamber Kur’ân ahlakını hem kendi hayatına bütün boyutlarıyla

¹⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî tarihi'l-'Arab kable'l-İslâm*, (Beirut, 1993), 5/399-401.

¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/145-146.

²⁰ Cafer Acar, “Ana Hatlarıyla Cahiliye Toplumunda Savaş Sebepleri”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2014), 93-114

²¹ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 5/333-334, 403; Adem Apak, *Kur’an’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, (İstanbul: Kuramer, 2020), 27.

²² Christon I. Archer v. dğr. *Dünya Savaş Tarihi*, çev. Cem Demirkan, (İstanbul: Tümzamanlar Yayıncılık, 2006), 10.

²³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/214. Vâkidi, *Meğâzî*, 2/440. Taberî, *Câmi’u'l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi'l-Kur’ân*, 19/30-39.

²⁴ Mustafa Çağrı, *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*, 34.

²⁵ Müslim, “Müsâfirîn”, 139.

uygulamış, hem de müminlere bu ahlaka uygun davranmaları için din kemale erinceye kadar yaşantısıyla rehberlik etmiştir.²⁶ Hz. Peygamber'in üstün ahlakının kaynağını Hz. Aişe "O'nun ahlakı Kur'an'dı." sözüyle dile getirmiştir. Bu nedenle İslâm ve şeriatı, Allah Resûlü'nün şahsında en ideal şekline ulaşmıştır.²⁷

Hz. Peygamber, çaba ve gayret ile en yüksek insani özelliklere ulaşabilecek bir huy, gerçek saygıya layık bir seciye ve meleke üzere yaratılmıştır. Güzel ahlakın onda bir meleke ve hal olduğu "*Sen elbette yüce bir ahlâk üzereysin.*" (Kalem, 68/4.) âyetiyle tespit edilmiştir. Ahlak kavramında çaba ve gayret ile bir amaca ulaşma anlamı bulunduğu için bu âyette öncelikle Hz. Peygamber'in yüce bir ahlaka sahip olduğu nazari olarak tespit edilmiş ve bu ahlakın dost düşman herkes tarafından tecrübe edileceği vaat edilmiştir. "*İçinizden Allah'ın lutfuna ve âbiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır.*" (Ahzab, 33/21.) âyetinde ifade edildiği üzere de bu gerçekleşmiştir.²⁸

Hz. Peygamber'in bütün varlıklar için rahmet olarak gönderildiği, yüce ahlakının özellikle bu yönde tezahür edeceği de Kur'an tarafından ilan edilmiştir. "*(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*" (Enbiyâ, 107.) âyeti Hz. Peygamber'in bütün varlıklar için ilahi bir rahmet olarak gönderildiğini ve görevinin bütün akıl sahiplerini huzur ve barış yoluna iletmek olduğunu bildirmiştir. "*Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte, sana buyurulduğu gibi dosdoğru ol! Siz de azıp sapmayın. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görmektedir.*" (Hud, 11/112.) âyeti ise üstün ahlakının gereğini titizlikle yerine getirdiğini ifade etmektedir.²⁹

Allah Resûlü, "*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş! Bu sonuca ancak sabırlı olanlar ulaşabilir, yine buna ancak (erdemlerde) büyük pay sahibi olanlar ulaşabilir.*" (Fussilet, 41/34-35.) âyetlerinde bildirildiği üzere muhataplarını İslâm'a davet ederken hasımca davranışlara sabretmiş, intikam peşinde koşmamış ve kötülüğe kötülükle karşılık vermemiştir. Onun bu ahlaki tutumu nedeniyle en amansız düşmanları bile hidayete ermiştir. Hz. Peygamber'in feragat dayalı bu ahlâkî tutumu, dini, siyasi ve sosyal başarılar olarak geri dönmüştür.³⁰

Hz. Peygamber'in yüce ahlakının ve rahmet peygamberi olma vasfının yaşamının tümüne yansımaları beklenir. Özellikle savaşta insanlar muhakeme duygularını kontrol etmekte zorlanırlar ve daha fazla hata yapmaya meyyal bir hale gelirler. Denilebilir ki bu yönüyle savaş insanın insanı tanıdığı ve ahlakını test ettiği en somut alandır.

Allah Rasûlü'nün Mekke döneminde inen âyetlerde çerçevesi çizilen yüce ahlakının savaşlara pratikte nasıl yansıdığını, olgular üzerinden, kronolojik olarak inceleyerek sonuca ulaşmak en doğru yöntem olarak gözükmektedir. Çünkü tarihi olaylarda gerçekçi bir hükme varabilmemiz için tarihi olayları bütün ayrıntılarıyla sistemli bir şekilde tasvir etmek gerekmektedir. Böylece ilkesel olarak savunulan değerlerin yaşamın içinde nasıl tecrübe edildiğini tespit edebiliriz.³¹

Bu itibarla modern dönem savaşlarıyla geçmişteki savaşları mukayese etmek bu gün için çok mümkün olmasa da insanın doğası ve savaşın temel mantığı değişmediği için eski savaşlardan ve özellikle de bir Müslüman için her yönüyle örneklik teşkil eden Hz. Peygamber'in savaşlarından birçok ders çıkarmamız mümkündür. Özellikle günümüzde Hz.

²⁶ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2018), 318.

²⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, 23/150-152.

²⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/193-194.

²⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/495.

³⁰ Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî. *el-Keşşâf an hakâ'iki ğavâmi'z't-tenzîl ve uyûni'l-akâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 5/ 1127.

³¹ Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, 23-24.

Peygamber ve Müslümanlar hakkında “şiddet”le özdeşleşen bir algının oluşması nedeniyle konu daha da önemli hale gelmektedir.³²

5. İslam’ın Savaş Anlayışı

İslam’ın savaş anlayışı hakkında, savunmacı bir yaklaşımdan ziyade İslam’ın temel kaynaklarını ve tarihi süreci dikkate alarak şu genel tespitleri yapmamız mümkündür: İslam’da barış sağlamak ve hakkı tebliğ etmek için savaş farz kılınmıştır ve yerine göre farz-ı ayn, yerine göre farz-ı kifâyedir. Herhangi bir şeyden hoşlanıp hoşlanmamak soyut bir şey olduğu için bir şeyin iyi veya kötü, hayır veya şer olduğu gerçeği hadiselerin neticesinde ortaya çıkar. İnsan, doğası gereği sınırlı bir bilgiye sahip olduğu için de süreç içerisinde olan ve olacak şeylerin nasıl neticeleneceğini tam olarak bilemez. Bu nedenle insan iyi ve kötüyü bütünüyle kavrayamaz, bunun künhüne sadece Allah hâkimdir. Ayrıca insanlar çoğu zaman hislerinin etkisinde kaldıkları için verdikleri kararların iyi veya kötü olduğunu sonuçlarıyla yüzleştikleri zaman anırlar. Çoğu zaman da tecrübeye ihtiyaç duyulduğu için bu ya mümkün olmaz ya da tecrübe edinceye kadar iş işten geçer. İşte Allah vahiyle işin hakikatini bildirmiştir. İnsanlık tarihi haksız yere yapılan savaşlar ve kavgalarla dolu olduğu için umumi barış tesis edilinceye kadar savaş kaçınılması mümkün olmayan zaruri bir gerçektir. Bu itibarla denilebilir ki Allah, doğru yol üzere bulunanların hayırlarının kendilerini korumalarına bağlı olduğunu bildiği için savaşı farz kılmıştır.³³

Modern dönemde Batılılar İslam’ın savaş anlayışı hakkında bilinçli bir şekilde iki uç yaklaşım ortaya koymuşlardır. Bir kısım Batılılara göre İslam doğrudan savaşa izin verir ve yayılmasını da savaşlara borçludur. Bu görüşü savunanlar İslam’ın hiçbir dinde görülmeyen mucizevi yayılışının manevi boyutunu oluşturan ilmî, edebî, ahlaki, hukuki ve sosyal yönünü Hristiyanlık taassubuyla inkâr etmişlerdir. İslam hakkında bu iftirayı atan Hristiyanlar dinlerinin emrine aykırı olarak Haçlılar döneminden itibaren savaşlar aracılığıyla her türlü zulmü yapmışlar, diğer taraftan da dinlerinin mutlak olarak savaşa karşı olduğunu iddia ederek hem kendilerini, hem de kutsal kitaplarını yalanlamışlardır.³⁴ Onlar aynı zamanda bu tutarsız fikirleriyle son Peygamber’in cihat ile memur olacağını haber veren geçmiş ilahi kitapların mucizelerini de gizlemek istemişlerdir. Hâlbuki İslam’ın kılıç zoruyla yayıldığı iddiası tarihi gerçeklere ve İslam’ın temel prensiplerine aykırıdır. İlmî ve akli deliller, sözün kıymetini takdir eden, ilme değer veren insaflı kişiler için söz konusudur. Bu vasıflardan yoksun olanları, imkânını bulduğu zaman her hakkı ve mukaddesatı çiğneyenleri ve çiğnemek için fırsat bekleyenleri bertaraf etmek ise kılıçla mümkündür. İslâm’da savaş her ne kadar arzu edilmese de bu gibi durumlarda ehven-i şerdir ve izafî bir güzellik kazanır. Yerine göre savaş dini bir görevdir ve Allah yolunda samimi bir niyetle yapıldığı zaman sonuçları da güzel olur. Meşru bir neden olmaksızın yapılan savaşların fitneyi ortadan kaldırmak bir yana daha büyük fitnelere yol açacağı da izahtan varestedir.³⁵

İkinci görüşü savunan Batılılar ise suret-i haktan görünerek şu iddiaları ortaya atmışlardır: İslam sadece savunma amaçlı savaşı meşru kılmış ve müdafaa mecburiyeti olmadıkça savaşa izin vermemiştir. İslam silahla değil, ilim, akıl, hakikate verdiği değer, ikna ve tebliğ yoluyla yayılmıştır. Bu fikri savunanlar İslâm’ı savunuyormuş gibi gözükersen Kur’an’daki savaşla ilgili tüm emirlerin savunmaya mahsus olduğunu, İslâm’da doğrudan savaş ilanı ve saldırı emri olmadığını iddia etmişlerdir. Bu iddialar çok ince ve derin bir siyaset güden müsteşriklerin düşünceleridir. Bu iddia sahiplerinin şu gerçeğin farkında olmamaları

³² Muhammed Hamidullah, *Hız: Peygamber’in Savaşları*, çev. Salih Tuğ, (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1972), 13.

³³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2/79-80.

³⁴ Akdemir, Salih, *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’an’a göre Hız: İsa*, (İstanbul: Kuramer, 2017), 19, 32-33.

³⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2/27-28.

mümkün değildir: Savaş izinin savunmaya mahsus olması demek, savunma imkânın ortadan kaldırılması demektir. Gerekli zaman düşmandan önce harekete geçmeyenler, her zaman olmasa da çoğu zaman savunma gücüne de sahip olamazlar. Bu ise savunma hakkının elden alınması demektir. Müsteşriklerin bu yaklaşımlarının altında yatan gerçek ise bambaşkadır. Onların bu yaklaşımlarının nedeni, işgalleri altında bulunan Müslümanların maddi ve manevi mücadeleden uzaklaşmalarını sağlamak için izledikleri ince bir siyasetten başka bir şey değildir. Bu düşüncelerden etkilenen bazı Müslüman ilim adamları da farkına varmadan Batılıların bu amaçlarına hizmet etmektedirler.³⁶ İşin doğrusu İslâm'da ilk emirlerden itibaren savunma meşru olduğu gibi, ihtiyaç halinde Allah yolunda olmak şartıyla saldırı hakkı da meşrudur ve gerektiğinde de bir sorumluluktur. "Allah yolunda" şartı her savaşın meşrutiyetinin esasını oluşturur ve bu şart oluşmadığı sürece savaşa asla izin verilemez. Bu nedenle Avrupalıların düşündüğü şekilde, İslam işgal ve ganimet düşüncesiyle savaşa izin vermemiştir. İslâm'da savaş esnasında savaşın meşrutiyetine gölge düşürebilecek aşırı davranışlar haram olduğu için taarruz savaşında bile uyulması gereken bir savaş hukuku vardır. "*Fakat haksız taarruz etmeyin; Allah haksız taarruz edenleri sevmez.*" (Bakara, 2/190) âyeti bu hususu dile getirmektedir. İslam savaş hukukuna göre savaşa katılmayanlar, kadınlar, çocuklar, din adamları, savaşa katılmayan hastalar, yaşlılar ve güçsüzler öldürülemezler. Ekili arazilere ve imar edilmiş yerlere zarar verilemez. Savaş esnasında öldürülenlere müsl yapılamaz, yani burun, kulak ve göz gibi organlarına zarar verilemez.³⁷

Netice itibarıyla "İslâm silah zoruyla yayılmış saldırgan bir dindir." iddiası açık bir iftiradan ibaret olduğu gibi, "İslâm'ın yayılmasında silahın hiçbir etkisi yoktur." demek de Kur'ân ve Sünnetin gerçekleriyle örtüşmemektedir. İslam'ın silah gücüyle yayılmış olduğu iddiası, Müslümanların dönemin en güçlü askeri gücüne sahip olan Fars ve Rumları mağlup etmelerini açıklamakta yetersiz kalır. Bu da bize İslam'ın yayılmasındaki temel motivasyonun ve muharrik gücün İslam'ın bizzat kendi dinamikleri ve Resûlullah'ın risaleti olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in silah kullanması İslam'ın intişarının sadece manevi mücadeleye olmadığını, dinin yayılmasında silahın da rolü olduğunu açıkça göstermektedir.³⁸

İslam savaş anlayışında birinin zalimlik dediğine bir diğersinin adalet demesi mümkün değildir. Çünkü örnek bir ümmet olmak her şartta aklın, imanın, itidalin, fitratın ve ahlakın gereğini yapmakla mümkündür ve bunun savaşta dahi olduğunu ve olabileceğini Kur'an bize İslam'ın kurucu neslinden örnekler vererek ortaya koymuştur. (Bakara, 2/143. Tevbe, 9/100. Fetih, 48/29.)

Hz. Peygamber yirmi yedi gazveye bizzat katılmış, bunlardan yedisinde savaş meydana gelmiştir. Bütün bu savaşlarda Müslümanlardan şehit olanların sayısı yüz elliyi, düşmanların kaybı ise iki yüz elli kişiyi geçmemektedir. Bu sayılara iç mücadele olduğu için Benî Kureyza kuşatması sonrası öldürülenler dâhil değildir.³⁹ Hz. Peygamber'in savaşlarının gerçekleştiği topraklarda İslam'ın kalıcı olarak yerleşmesi onun savaşlarının yıkıcı bir etkisinin olmadığını en büyük şahididir. Çünkü tarihi gerçeklik olarak toprakları fethedildikten sonra hiçbir zaman huzur bulamamış toplumlar vardır.⁴⁰

³⁶ Edward W. Said, *Oryantalizm*, çev. Nezih Uzel, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998), 37, 63.

³⁷ Vâkidî, *Meğâzi*, 2/757. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/30-32.

³⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/30-32.

³⁹ Muhammed Hamidullah, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, 15. Benî Kureyza'dan öldürülen erkeklerin sayısı 600 ile 900 kişi arasında olduğu nakledilmektedir. İbn Hişâm, 3-4/240-241. Vâkidî, *Meğâzi*, 2/516-517. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, 19/78-79.

⁴⁰ Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, 307.

6. Gayenin Meşruluğunu Esas Alması ve Savaşı Son Seçenek Olarak Tercih Etmesi

a. Müşriklerle Yapılan Savaşlar

Savaşa izin veren ilk ayetler (Hac, 22/39-40. Bakara, 2/190), hukuki ve ahlaki şartlar oluştuğu takdirde Müslümanların kendilerini savunmalarının ve düşmana saldırılarının meşru olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber'in savaşlarının sahadaki uygulaması bu ilahi emir doğrultusunda gerçekleşmiştir. Allah Resûlü savaş şartları oluşmasına rağmen savaşı son seçenek olarak görmüştür. Bu konudaki temel yaklaşımını “Ey Müslümanlar! Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyiniz; Allah’tan âfiyet dileyiniz. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabrediniz.”⁴¹ sözüyle ortaya koymuştur. Onun bu tutumunu, siyasi ve askeri şartların değişmesine bağlı kalmaksızın sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Bedir Savaşı (H.2/M.624) daha önceden planlanmış bir savaş değildi. Savaş ihtimali belirince Hz. Peygamber, Mekke müşrikleriyle anlaşma zemini aramış fakat onlar bunu reddetmişlerdir.⁴² Resûlullah Bedir’e ulaşınca Ömer b. el-Hattâb’la Kureyş’e şu mesajı iletmiştir: “Başkalarıyla savaşmak, sizinle savaşmaktan daha sevimsizdir. Başkalarının benimle savaşması da sizin benimle savaşmanızdan daha çok boşuma gider.” Hakîm b. Hizâm Kureyş’e bu teklifin makul olduğunu söylemesine karşın Ebû Cehil “Yemin olsun ki Allah bize onları yenme fırsatı vermişken geri dönmeyeceğiz.” diyerek savaşı tercih etmiştir.⁴³

Bedir sonrası Mekke müşrikleriyle yapılan Uhud Savaşı’na (H.3/M.625) da Mekke müşriklerinin Bedir’in intikamını almak istemeleri neden olmuştur.⁴⁴ Hendek Savaşı ise (H.5/M.627) Müslümanları imha etmek isteyen müşrik Arap ve Yahudilerin işbirliği sonucu meydana gelmiştir. İslam’ın serüveninde çok önemli bir yeri olan bu üç savaş, Müslümanların varlığına yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi amacıyla gerçekleşmiştir.⁴⁵

Resûlullah, Hendek Savaşı sonrası Müreysi (Mustalikoğulları) Gazvesi’ne çıkmıştır. (H.5/M.627) Hendek Gazvesi sonrası son Yahudi kabilesi Benî Kureyza’nın da Medine’den çıkarılması çevredeki müşrik Arapları tedirgin etmiş, Müslümanlara karşı ittifak arayışlarına başlamışlardı. Benî Mustalik kabilesinin lideri Hâris b. Ebû Dırâr, bölgedeki kabilelerle işbirliği yaparak Medine üzerine saldırı hazırlığındayken Hz. Peygamber bu kabile üzerine yürüyerek tehdidi bertaraf etmiştir.⁴⁶

Savaş, ahlaki ve hukuki meşruiyeti oluşmadığı takdirde yıkıcı sonuçlar doğurabilir. “Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın. (Hucurât, 49/6-8) âyetinin sebep-i nüzülü konunun önemine dikkat çekmektedir. Benî Mustalik kabilesi Müslüman olunca (H.5/M.627) Resûlullah onlara zekât memuru olarak Velid b. Ukbe b. Ebû Muâyt’ı göndermiştir. Resûlullah’ın görevlisini karşılamak için yola çıkan kabile mensuplarını gören Velid b. Ukbe b. Ebû Muâyt öldürüleceğini düşünerek geri dönmüştür. Gerekçe olarak da Benî Mustalik’in kendisini öldürmeye yeltendiğini ve zekât vermeyi kabul etmediklerini göstermiştir. Bunun üzerine Resûlullah onlarla savaşı düşünmeye başlamıştı ki Benî Mustalik’ten gelen bir heyet işin hakikatinin böyle olmadığını, elçiyi karşılamak ve zekâtlarını

⁴¹ Buhârî, “Cihâd”, 112; Müslim, “Cihâd”, 20.

⁴² Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/61.

⁴³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/61.

⁴⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/60; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/199-200; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/33; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 11/172-174.

⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/60; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/10-11, 33; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/19-20, 199-200; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 11/41-42, 121, 172-174.

⁴⁶ Buhârî, *Meğâzî*, 32; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/405-411; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/302-308; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/63-64; Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 1*, 308-309.

teslim etmek üzere yola çıktıklarını, bunu gören görevlinin kendilerini görünce geri döndüğünü söylemiştir. Olup bitenlerin iç yüzünü bildirmek üzere bu âyet nazil olmuştur.⁴⁷

Hudeybiye Antlaşması (H.6./M.628) öncesinde Mekke müşriklerinin savaş nedeni sayılabilecek her türlü girişimlerine rağmen Allah Resûlü savaşı son seçenek olarak görmüştür. O gün Mekke müşrikleri hem Allah Resûlü'nün elçilerine kötü muamelede bulunmuşlar hem de baskın yapmak üzere kırk-elli kişiden oluşan bir askeri birlikle Müslümanlara taş ve ok atarak bir kişiyi şehit etmişlerdir. Müslümanlar bu birliği kuşatıp esir almalarına rağmen Resûlullah bunları öldürtmeyip serbest bırakmıştır. Allah Resûlü, Mekke müşriklerinin saldırganlıklarına ve Müslümanlardan bazılarının tepkisine rağmen Mekke müşrikleriyle savaşı değil, anlaşmayı tercih etmiştir.⁴⁸

Hz. Peygamber ve arkadaşları için başlangıçtan itibaren Kâbe'ye ev sahipliği yapan Mekke'yi yeniden tevhidin sembolü yapmak en önemli hedefti. Bunun için de Allah Resûlü, Mekke'yi fethetmek için (H.8/M/630) ahlaki ve hukuki gerekçenin oluşmasını beklemiştir. Mekke müşrikleri, müttefikleri Benî Bekir'in Huzâ'a'ya karşı toplumsal vicdanı yaralayan saldırganlıklarını destekleyerek Hudeybiye Antlaşmasını ihlal edince fetih için hukuki ve ahlaki gerekçe oluşmuştur. Resûlullah, ahde vefanın ve haksızlık karşısındaki tavizsiz duruşunun gereğini yerine getirmek için Mekke üzerine yürümüştür.⁴⁹

Resûlullah, siyasi ve askeri şartların lehine olduğu durumlarda bile savaşı son seçenek olarak görmüştür. Bunun en somut tezahürünü en büyük hasmı olan Mekke müşriklerine karşı şehrin fethindeki tavrında görmekteyiz. Allah Resûlü hayatı boyunca en sistematik tepkiyi Mekke müşriklerinden görmüştür. Mekke dönemindeki baskı ve şiddet politikası Medine döneminde sıcak çatışmaya dönüşerek tarafların can kayıplarına neden olmuştur. Mekke müşriklerinin Müslümanların haklı davalarının önündeki en büyük engel olmaları da dikkate alındığında müşriklere karşı öfke, kin, nefret ve intikam duygularının oluşması doğal bir durumdur. Allah Resûlü Mekke üzerine yürürken bu gerçekleri dikkate almış, biriken öfkeyi muhakeme duygusuyla kontrol etmiştir. Fetih günü Resûlullah'ın sancağını taşıyan Sa'd b. Ubâde'nin Ebû Süfyân'ı gördüğü zaman gösterdiği tepki bunun tipik bir örneğidir. O gün Sa'd b. Ubâde hasımlarına karşı hislerini şu şekilde ifade etmiştir: "Bu gün şiddetli bir savaş günüdür. Haramlar helal olacak, Allah Kureys'i zelil edecek." Resûlullah'la karşılaşan Ebû Süfyân, Sa'd b. Ubâde'nin bu tavrını onaylayıp onaylamadığını sorunca ona "Bu gün merhamet günüdür. Bu gün Allah Kureys'i azîz kılmıştır" cevabını vermiş ve Sa'd b. Ubâde'yi azlederek yerine oğlu Kays b. Sa'd'ı göreve getirmiştir. Allah Resûlü bu tasarrufuyla hiçbir savaş ve fethin intikamı meşru kılmadığını ilkesel olarak pratiğe dökmüştür.⁵⁰

Mekke müşrikleriyle Müslümanların birbirleri hakkındaki algılarının farkında olan Abbas b. Abdülmuttalib ise fetih öncesi duygularını şu şekilde ifade etmiştir: "Kureys'in yarın başına geleceklerden dolayı evvahlar olsun! Resûlullah, Kureys kendisinden eman dilemeden önce Mekke'ye girerse bu onların ebediyen yok olmaları demektir." Abbas b. Abdülmuttalib, Ebû Süfyân'la karşılaşınca kavmi adına Resûlullah'tan eman dilemesini önermiştir. Ebû

⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/296; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 21/352. Konuyla ilgili Katâde'nin rivayetine göre Velid b. Ukbe b. Ebû Muâyt, Resûlullah'a Beni Mustalik'in irtidât ettiğini söylemiş, Resûlullah işin gerçeğini araştırmak üzere Hâlid b. Velid'i görevlendirmiş, Hâlid, yaptığı araştırma sonucunda onların ezan okuduklarını ve namaz kıldıklarını gözlemlemiştir. Bunun üzerine ilgili âyetler nazil olunca Resûlullah "İşin hakikatini araştırmak Allah'tan, acele ise şeytandandır." buyurmuştur. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 21/351-353.

⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/314-317; Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/602, 606-609; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 21/242-243, 287-304, 300-301.

⁴⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/389-390; Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/380-384; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/353-365.

⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/406; Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/821-822.

Süfyân'ın eman dilemek üzere Resûlullah'ın yanına geldiğini gören Hz. Ömer, daha önce yaptıklarından dolayı onun öldürülmesini istemiştir. Abbas b. Abdulmuttalib'in eman vermesi ve Resûlullah'ın isteği üzerine Hz. Ömer bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Ebû Süfyân, Resûlullah'ın bu tavrı sonrası Müslüman olmuş, sonra da Hz. Peygamber kendisine Kureys'e şu çağırışı yapmasını emretmiştir: *"Ebû Süfyân'ın evine girenler, kendi evinin kapısını kilitleyenler ve Kâbe'ye sığınanlar güven içerisindedirler."* Ebû Süfyân, Resûlullah'ın bu tavrına karşı minnet hislerini *"Anam babam sana feda olsun! Ne kadar da halim, kerim ve affedicisin"* sözleriyle ifade etmiştir.⁵¹

Fetih günü içerisinde Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil ve Süheyl b. Amr'ın da bulunduğu bir grup Mekkeli, Hâlid b. Velid komutasındaki birliğin Mekke'ye girmesine izin vermemiş, çıkan çatışmada Mekke müşriklerinden on iki veya on üç kişi öldürülmüştür. (Vâkıdî'nin rivayetine göre Kureys'ten yirmi dört, Hüzeyl kabilesinden dört kişi öldürülmüştür.) Resûlullah olanları tasvip etmemiş, çatışmayı Mekkelilerin başlattığını öğrenince de *"Allah hayra hükmetmiştir."* demiştir.⁵² Resûlullah, bu çatışmaya katılan ve hakkında ölüm emri verdiği İkrime b. Ebû Cehil'i, Safvân b. Ümeyye ve Süheyl b. Amr'ı affetmiştir. Allah Resûlü bu tavrıyla savaşın, kişiler arasında gerçekleşen bir ilişkiden ziyade siyasi taraflar arası kurulan bir ilişki olduğunu göstermiştir.⁵³

Mekke'nin fethi sonrası Hevâzin kabileler topluluğu Kureys'ten sonra sıranın kendilerine geldiğini düşünerek Müslümanlar üzerine ani bir baskın hazırlığına girişmişlerdir. Hevâzin ve Sakîf kabilesi durumun ciddiyetinden dolayı kadın ve çocukları da savaş alanına getirmişlerdir. Böyle yapmakla savaşçıların en değerli varlıklarını bırakıp kaçmayacaklarını düşünmüşlerdir. Bölgenin en güçlü kabilelerinin savaş hazırlığından haberdar olan Resûlullah, on iki bin kişiden oluşan ordusuyla Huneyn vadisinde düşmanla karşılaşmış, başlangıçta mağlup duruma düşmelerine rağmen olağanüstü cesaretiyle düşmanını mağlup etmiştir. (H.8/M.630)⁵⁴ Huneyn Savaşı'nın taraflarından Sakîf kabilesi, bozgun sonrası Tâif'teki kalelerinde savunmaya geçmişler, Mekke için tehdit oluşturdukları için Hz. Peygamber Tâif'i kuşatmıştır. Yirmi gün süren kuşatma, muhkem kaleler aşılamayınca şartlar daha fazla zorlaşmadan Allah Resûlü tarafından sonlandırılmıştır. Resûlullah Tâif'ten ayrılırken Sakîf kabilesi için beddua etmesi talep edilince *"Allahım! Sakîf'i hidayete erıştır ve onları bana Müslüman olarak getir."* demiştir. Hz. Peygamber'in bu tavrı, onun savaş anlayışının özünü teşkil etmektedir. Çünkü O'nun için en değerli şey insanların hidayetidir ve savaş amaç değil bir araçtır.⁵⁵

b. Yahudilerle Yapılan Savaşlar

Allah Resûlü, Medine'ye hicreti sonrası Yahudilerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmış fakat Yahudilerin ona karşı tutumları genellikle olumsuz olmuştur. Yahudilerle ilişkilerin seyrini belirleyen ilk gelişme, Beni Kaynukâ Yahudilerinin Bedir Savaşı sonrası Medine sözleşmesine aykırı davranarak Müslümanları tehdit etmeleri nedeniyle Medine'den çıkarılmaları olmuştur. (H.2/M.624) Kaynukâ Yahudileri on beş gün süren kuşatma sonrası teslim olmuşlar, bu süre içerisinde tarafların her hangi bir can kaybı olmamıştır. Resûlullah'ın Kaynukâ Yahudilerini sürgün etmekle yetinip daha ağır bir şekilde cezalandırmamasının nedeni olarak müttefikleri

⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/402-406; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/ 815-820.

⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/407-408; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/826, 838-39.

⁵³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/417-418; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/848-852.

⁵⁴ Buhârî, "Meğâzî", 55; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/80-92; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/888-909; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/150-151.

⁵⁵ Buhârî, "Meğâzî", 56; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/488; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/923-937; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/158-159.

Abdullah b. Übey'in ricası olduğu nakledilmektedir.⁵⁶ Hz. Peygamber'in tavır ve davranışlarının temel belirleyicisi vahyin yol göstericiliği olduğu için, onun düşmanlarına karşı adalet ve affedip hoş görme şeklinde tezahür eden siyaseti mutlak anlamda bu hadisede de etkili olmuştur.⁵⁷

Benî Nadîr Yahudileri ise Allah Resûlü'ne suikast girişiminde buldukları için Medine'den sürgün edilmişlerdir. Suikast girişimi sonrası Resûlullah onlardan şehri terk etmelerini istemiş, onlar ise münafıkların telkinleri üzerine bu teklifi kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Benî Nadîr Yahudilerini kuşatmıştır. On beş gün süren kuşatma sonrası her hangi bir çatışma olmaksızın Yahudiler teslim olmuşlardır. (H.4/M.625) Resûlullah daha önce Kaynukâ Yahudilerine yaptığı şekilde onların da Medine dışına gitmelerine izin vermiştir. Resûlullah'ın bu Yahudi kabilesini de sadece şehir dışına çıkarmakla yetinmesinin onun savaş ahlakının ve adaletinin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁸

Medine'de kalan son Yahudi kabilesi Benî Kurayza olmuştur. Kurayza kabilesi, diğer iki kabilenin Medine'den çıkarılmalarına ve Resûlullah'la yapmış oldukları anlaşmaya rağmen Hayber Yahudileri ve Mekke müşrikleriyle birlikte Müslümanlara karşı hasmane tutumlarını sürdürmüşlerdir. Kurayza Yahudileri, Mekke müşrikleri ve müttefiklerinin Müslümanların varlığını ortadan kaldırmak amacıyla Medine'yi kuşattıkları Hendek Savaşı'nın en kritik anlarında Müslümanlara ihanet etmişlerdir. Onlar Müslümanların bir nevi varlık yokluk mücadelesi verdikleri bu kuşatma esnasında ahzab ordusuyla işbirliği yapmayı kabul ederek Müslümanları açık bir hedef haline getirmişlerdir. Kuşatma başarısızlıkla sonuçlanınca Allah Resûlü Benî Kureyza'yı on beş gün süreyle kuşatmış, Yahudiler kuşatmadan umutlarını keserek teslim olmuşlardır. Resûlullah diğer iki Yahudi kabileye karşı takınmış olduğu af ve hoşgörünün aksine Sa'd b. Muâz'ın bu kabilenin savaşçı erkeklerinin öldürülmesine, çocuklarının ve kadınlarının esir edilmesi hükmüne rıza göstermiştir.⁵⁹ Resûlullah'ın bu kabileye karşı böyle bir tutum sergilemesinde suç-ceza ilişkisini dikkate aldığını söylemek mümkündür. Diğer kabilelerin kuşatılma ve sürgün edilme nedenleriyle bu kabilenin cezalandırma gerekçesi birbirinden çok farklıdır. Kaynuka ve Nadîr Yahudileri'nin sürgünle cezalandırılmalarında suçun fiili boyutu tamamen oluşmamışken Kureyza'da oluşmuştur. Aynı şekilde sürgün edilen Nadîr Yahudilerinin Hendek Savaşı'nın organizatörleri olmaları gerçeği de Resûlullah'ın böyle bir hüküm vermesinde etkili olmuştur. Kısacası Resûlullah'ın üç Yahudi kabilesine karşı tavrı suç-ceza ilişkisine göre şekillenmiştir.⁶⁰

Hayber, Arap yarımadasındaki Yahudilerin merkezi durumunda olduğu için Resûlullah'ın daha önce Medine'den sürgün ettiği Benî Nadîr Yahudileri buraya yerleşmişlerdi. Yurtlarından çıkarılmaları nedeniyle bu Yahudi kabilesi Hayber'i Müslümanlara karşı bir üs haline getirmişlerdir. Buradan hem Mekke müşriklerini Müslümanlara karşı kışkırtmışlar, hem de Medine için bir tehdit oluşturmuşlardır. Hendek Savaşı bu Yahudi kabilesinin organizesi sonucu meydana gelmiştir. Bu savaş esnasında Kureyza Yahudilerinin Resûlullah'la yaptıkları anlaşmayı bozmasına da burayı merkez edinen Yahudiler neden olmuştur. Hendek Savaşı sonrasında da Yahudiler, Medine'deki münafıklar

⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/49-53; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/176-180; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/29; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 5/239-240.

⁵⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/577; Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 275-281.

⁵⁸ Buhârî, "Meğâzî", 14; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/199-201; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/363-380; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/53-58; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 7/144; 8/228-230, 251-254.

⁵⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/410-415 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim. (Mısır: Dâru'l-Maârif, ts.), 2/480; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/342; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/239.

⁶⁰ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/586-587.

ve müşrik Araplarla Müslümanlara karşı işbirliği yaparak tehdit oluşturmaya devam etmişlerdir. Savaşın bütün şartlarının oluşması üzerine Allah Resûlü Hayber üzerine sefere çıkmıştır. Zorlu bir kuşatma sonrası Hayber fethedilmiştir. (H.7/M.628) Resûlullah fetih sonrası Tevrat'a göre hüküm verseydi savaşçı erkekler öldürülecek, kadın ve çocuklar da köleleştirilecekti. Fakat Allah Resûlü önce tamamının canını bağışlayarak Hayber'den ayrılmasını istemiş, daha sonra kararını yumuşatarak yerlerinde kalmalarına ve topraklarını ekerek ürünlerin yarısını almalarına izin vermiştir. Hayber Yahudilerinin on bin kişilik bir savaşçı potansiyeli göz önüne alındığı zaman Resûlullah'ın bu hükmü daha da anlamlı hale gelmektedir.⁶¹

c. Hristiyanlarla Yapılan Savaşlar

Müslümanların Hristiyanlarla karşılaşması ilk defa Mûte Savaşı'nda (H.8./M.629) olmuştur. Bu savaşın sebebini Hz. Peygamber'in elçisinin uluslararası hukuka aykırı bir şekilde öldürülmesi oluşturmuştur. Üç bin kişiden oluşan İslam ordusu, yüz bin kişilik büyük bir orduyla savaşıp savaşmama konusunda tereddüde düşmüş, bazılarının durumun Resûlullah'a bildirilmesi ve onun kararına göre hareket edilmesini önermeleri üzerine ordu komutanlarından Abdullah b. Revâha, Hz. Peygamber dönemi savaşlarının amacını ve ruhunu özetleyen şu tarihi ifadeleri serdetmiştir: Allah'ın bizi şereflendirdiği din uğruna savaşıyoruz. Bedir ve Uhud'da düşmanımızla bu duyguyla savaştık. Şimdi de iki şerefli şey için savaşacağız. Ya Allah ve Resûlü'nün vaat ettiği şekilde galip geleceğiz ya da şehit olacağız." İslam ordusu bu savaşta büyük bir mücadele vererek geri çekilmiştir.⁶²

Tebük Seferi (H.9/M.630) Hz. Peygamber'in katıldığı son sefer olmuştur. Bizans'ın Hristiyan Araplarla birlikte Medine'ye saldırmak için harekete geçtiğine dair haberin Medine'ye ulaşması üzerine Allah Resûlü, yaklaşık otuz bin kişiden oluşan ordusuyla Tebük seferine çıkmıştır. Hz. Peygamber Medine'den 778 km. uzaklıkta bulunan Tebük'e kadar ilerleyerek burada 20 gün kalmış ve herhangi bir çatışma olmadan geri dönmüştür. Hz. Peygamber'in savaşlarındaki insani ve ahlaki tutumunun realiteye yansımaları Tebük Seferi'nde açıkça görmekteyiz. Şöyle ki bu sefer öncesi Medine dönemindeki askeri ve siyasi faaliyetler başarıyla neticelenmiş, seksen küsur kişiden oluşan münafıkların dışında bütün Müslümanlar bu sefere katılmıştır. Yaklaşık üç ay süren sefer esnasında Medine ve çevresinde güvenliği tehdit eden ciddi bir hadisenin meydana gelmemesini de Allah Resûlü'nün izlediği genel siyasetin bir neticesi olarak görmek mümkündür.⁶³

Hz. Peygamber'in katıldığı savaşları kronolojik olarak incelediğimiz zaman şu sonuçlara ulaşabiliriz: O, savaş öncesi siyasi ve diplomatik temaslara öncelik vermiş, sorunu bu şekilde çözülebildiği takdirde savaşmamıştır. Yine o, savaş ahlakının gereği olarak düşmanı tamamen yok etmeyi düşünmemiş, bozguna uğratmadan da amaçlarına ulaşmıştır. Savaşta hedefin meşruiyetine dikkat etmiş, hukuki ve ahlaki çerçeveyi aşmamış ve aşanları da uyarmıştır.

⁶¹ Buhârî, *Meğâzî*, 16; İcâre, 22; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/80-85; 113-114; Vâkidi, *Meğâzî*, 2/690-91;706-711; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/351-353; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/590-595. Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*, 1/344-347.

⁶² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/375; Vâkidi, *Meğâzî*, 2/755-756, 760; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/128.

⁶³ Vâkidi, *Meğâzî*, 3/989-990, 996, 1018-1019; 1056-1057; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/150-151; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/ 516. İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004), 243. Taberî ve İbn Kesîr, Tebük Seferi'nin nedenini cizye âyeti (Tevbe, 9/29.) ile inkârcılarla mücadeleye en yakınlarından başlamak emreden (Tevbe, 9/123) âyeti olduğunu kabul etmektedirler. Özellikle Taberî, Resûlullah'ın Tebük seferine çıkmak istemesinin ana nedenini Rum ve Hristiyan Arapların topraklarını fethetmek olduğunu belirtiyor. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 12/ 58-59; İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. (Kahire: Dâruhicra, ty.), 7/144-145.

7. Savaşa Katılmak İstemeyenlere ve Katılmayanlara Karşı Tavrı

“Onların üstünde egemen bir zorba değilsin.” (Ğâşiye, 88/22.) âyeti Resûlullah'ın tebliğ görevini yerine getirirken baskıcı bir tutum içerisinde olamayacağını bildirmiş, Hz. Peygamber de risâletinin başlangıcından sonuna kadar bu ilahi emrin gereğini yerine getirmiştir. Medine'de savaş emri geldikten sonra Hz. Peygamber insanları iman etmeye ve savaşa katılmaya zorlamamıştır. Resûlullah müminleri Allah yolunda savaşa teşvik etmiş, maddi-manevi kazançlarından bahsetmiş ve mazeretsiz olarak katılmayanlara süreç içerisinde manevi müeyyideler uygulayarak bu konuda yüce ahlakının gereğini yerine getirmiştir. Savaştan geri kalanları dışlamayarak onları İslâm toplumuna kazandırma siyaseti izlemiş ve bunda da başarılı olmuştur.⁶⁴

Allah Resûlü'nün bu konudaki ilk uygulamasını Bedir Savaşı'nda görmekteyiz. Hz. Peygamber, Bedir Savaşı'na neden olan Kureyş ticaret kervanını takip için ashabına çağrıda bulunmuş, “Müminlerden bir grup ise bu konuda kesinlikle isteksizlerdi.” (Enfâl, 8/5) âyetinde belirtildiği üzere bu çağrı bazı Müslümanlara ağır gelmiş ve sefere çıkmakta isteksiz davranmışlardır. Resûlullah'ın bu çağrısına Müslümanlardan sadece gönüllü olanlar katılmışlardır. Buna rağmen Resûlullah, Bedir Savaşı'ndan geri kalanlara sitem etmemiştir. (Nisâ, 4/95) âyeti de Bedir'e katılanların manevi derecelerini bildirmiş, katılmayanları kınamamıştır.⁶⁵

Kureyş kervanını ele geçirmek üzere yola çıkan Müslümanlar için savaş ihtimali belirince, bazıları savaşa hazır olmadıklarını gerekçe göstererek Allah Resûlü'yle tartışmışlardır. (Enfâl, 8/5-6) âyetleri Bedir Savaşı öncesi Resûlullah ile Müslümanlar arasındaki bu tartışmayı konu etmektedir. Bu kritik anda Resûlullah ashabıyla ne yapmaları gerektiğini istişare etmiş, muhacirlerden Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir ve Mikdâd b. Esved, koşulsuz desteklerini belirtmelerine rağmen Resûlullah hassaten ensarın görüşlerini ifade etmesini beklemiş, durumun nezaketini anlayan Sa'd b. Muâz, ensarın desteğini belirtmiştir. Resûlullah'ın özellikle ensarın görüşünü bildirmesini istemesinin nedeni, onların Akabe Biatı'nda Resûlullah'a “Ey Allah'ın Resûlü! Şehrimize gelinceye kadar sana emân veremeyiz. Şehrimize geldiğin zaman bizim zimmetimizde olur ve seni kadınlarımızı, çocuklarımızı koruduğumuz gibi koruruz.” diyerek söz vermeleriydi. Muhtemel bir savaş Medine sınırlarının dışında olacağı için, Resûlullah onlardan zarif bir üslupla rızalarını almak istemiştir. Bu onun yaptığı anlaşmalara sadakatının de en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Böylece Hz. Peygamber hem ensarın hem de muhacirlerin rızasını aldıktan sonra savaşa karar vermiştir.⁶⁶

Hz. Peygamber, Bedir Savaşı sonrası meydana gelen Uhud Savaşı öncesinde arkadaşlarıyla savaş stratejisi hakkında görüş alışverişinde bulunmuş, kendisi Medine'de kalıp savunma savaşı yapılması yönünde görüş belirtmiştir. Arkadaşlarının büyük çoğunluğu, düşmanın şehrin dışında karşılanması gerektiği yönünde görüş belirtince, maddi-manevi nüfuzunu kullanmayarak çoğunluğun kararına göre hareket etmiştir. Resûlullah'ın görüşüne aykırı davrandıklarının farkına varan Müslümanlar, Allah Resûlü'ne bu konuda salahiyet vermelerine rağmen “Bir Nebî'ye zırbını kuşandıktan sonra savaşmadan çıkarması yaraşmaz.”

⁶⁴ Karaman, ve dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, 5/612-613.

⁶⁵ Buhârî, *Kitâbu't-Tefsîr*, 4/18; *Kitâbu'l-Meğâzî*, 3; Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/20-21; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 7/370; 11/41-42, 121; 12/59-60, 66. Kervanlarını kurtarmak için yola çıkan Mekke müşriklerinin tavrı ise Hz. Peygamber'in tavrının aksine olmuştur. Onlar “Müslümanlara karşı yapılacak bu seferden geri kalanların evlerini yıkacak, mallarına da el koyacağız.” diyerek sefere çıkmakta isteksiz davrananları açıkça tehdit etmişlerdir. Bu nedenle Mekke'de ailelerinin baskısı nedeniyle hicret edemeyen ve Müslümanlığını gizleyen; henüz şüphelerini izale edememiş gençler bu savaş katılmak zorunda kalmışlardır. Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/147-152; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/709-714; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 11/226-228.

⁶⁶ Buhârî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 5/4. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 11/35-44; 498-50.

diyerek alınan kararı uygulamak üzere Uhud'a hareket etmiştir.⁶⁷ Uhud'a varmadan önce münafıkların lideri Abdullah b. Übey değişik mazeretler üreterek beraberindeki üç yüz kişiyle birlikte geri dönmüştür.⁶⁸ Savaş öncesi geri dönen münafıklar hakkında Resûlullah *"Medine pak ve temiz bir yerdir. O, ateşin gümüşün posasını attığı gibi murdar olanı dışarı atar."* diyerek bunlar hakkında herhangi bir maddi müeyyide uygulamamıştır.⁶⁹

Uhud Savaşı sonrası gerçekleşen Hendek kuşatması süresince Müslümanları meşgul eden en önemli sorun münafıkların tavrı olmuştur. Bu savaş öncesi münafıklar, Resûlullah ve ashabinin güçlü hasımlarına karşı yapılacak bu savaşı kazanamayacaklarını, düşmanın Müslümanları yok edeceğini, bu nedenle savaşmalarının bir anlamı olmadığı şeklinde yaygara kopararak Müslümanların kuvve-i mâneviyelerini kırmaya çalışmışlardır. Onların bu ikircikli tavırları (Ahzab, 33/18-19) âyetlerinde dile getirilmiştir. Hz. Peygamber, Hendek Savaşı sonrası bu münafıklara karşı da maddi bir müeyyide uygulamamıştır.⁷⁰

Tebük Seferi hazırlıkları Medine'de kılığın, aşırı sıcakların hüküm sürdüğü ve meyvelerin olgunlaştığı bir dönemde başladığı için bazı Müslümanlar sefere katılmak istememişlerdir. (Tevbe, 9/38) âyeti sefere çıkma konusunda isteksiz davranan Müslümanların varlığını haber vermiş ve onları savaşa çıkmaya teşvik etmiştir. Sefere çıkmadıkları takdirde *"Eğer Allah yolunda sefere çıkmazsanız, sizi elem dolu bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir toplum getirir. Siz ise ona hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye bakiyle gücü yetendir."* (Tevbe, 9/39) âyetinde belirtilen gerçeklerle yüzleşecekleri hatırlatılmış ve hatalarından dönmeye çağrılmışlardır.⁷¹

Resûlullah'ın çağrısı karşısında münafıklar ise (Tevbe, 9/42, 81) âyetlerinde bildirildiği üzere mesafenin uzaklığını ve havaların sıcaklığını bahane ederek sefere katılmamak için Resûlullah'dan izin istemişlerdir. Allah Resûlü, zahire göre hükmederek onlara izin vermiştir. *"Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?"* (Tevbe, 9/43) âyeti bu tasarrufu nedeniyle Resûlullah'ı uyarmıştır.⁷² Resûlullah, Tebük seferine mazeretsiz olarak katılmayanların helak olduklarını belirtmekle yetinmiş,⁷³ bu kimseler hakkında *"Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kalma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlü'nü inkâr ettiler ve fâsik olarak öldüler."* (Tevbe, 9/84) âyeti nazil olarak Resûlullah'a onların cenaze namazlarını kılmamasını emretmiştir. Böylece bu sefere katılmayan münafıklar manen ağır bir şekilde cezalandırılmışlardır.⁷⁴ Bu sefer öncesi Bedevilerden de bir grup sefere katılmamak için Resûlullah'tan izin istemiştir. (Tevbe, 9/90) âyeti bunlar hakkında nazil olmuştur.⁷⁵ (Tevbe, 9/120) âyeti bedevilere, Tebük seferinde geri

⁶⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 6/6-14, 124, 215-216; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/62-63; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/34, 42; Vâkidi, *Meğâzî*, 2/208-209, 214-216.

⁶⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 6/222-223.

⁶⁹ Buhârî, *Kitabu'l-Meğâzî*, 17; Kitâbu't-Tefsîr, 4/15; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 7/281-286.

⁷⁰ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 19/50-52. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/216-217.

⁷¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/458-460.

⁷² Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/476-481, 602-604. Resûlullah, Tebük Seferi öncesi mazeret bildirenlere izin vermiş, konu hakkında *"Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?"* (Tevbe, 9/43) âyeti nazil olarak kendisine emredilmeyen bir konu hakkında izin vermesinden dolayı Resûlullah'ı itâb etmiştir. Daha sonra nazil olan *"O halde bazı işlerini görmek için senden izin isterlerse, içlerinden dilediğine izin ver."* (Nur, 24/62) âyeti seferlere katılmak isteyenler için Resûlullah'ın dilediklerine izin verebileceği bildirilmiştir. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/478-479.

⁷³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/608-609; 21/263-264.

⁷⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/610.

⁷⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/619-621.

kalmalarının ve kendi canlarını Hz. Peygamber'in canından üstün tutmalarının yaraşmayacağını bildirmiştir.⁷⁶

Allah Resûlü, Tebuk seferine mazeretsiz olarak katılmadıklarını itiraf eden Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye'ye sadece manevi yaptırım uygulamış, “*Andolsun Allah; Peygamber ile içlerinden bir kısmının kalpleri eğrilmeğe yüz tuttuktan sonra, sıkıntılı bir zamanda ona uyan muhacirlerle ensarın tövbelerini kabul etmiştir. Evet, onların tövbelerini kabul etmiştir.*” (Tevbe, 9/117) âyetinin nazil olması üzerine de bu cezayı kaldırmıştır.⁷⁷

Allah Resûlü, savaş öncesi veya sonrası, savaş kurallarına aykırı davranan bazı arkadaşlarına suçları sübûta ermesine rağmen bağışlayıcı bir tutum sergilemiştir. Benî Kurayza Kuşatması sürerken Kurayza Yahudileri durumları hakkında istişare etmek üzere Müslümanlardan Ebû Lübâbe b. Münzir'le görüşmek istemişlerdir. Ebû Lübâbe, Resûlullah'ın izni ile onlarla görüşmüştür. Bu görüşme esnasında kadınların ve çocukların ağlamaları Ebû Lübâbe'yi çok etkilemiş, bu nedenle Yahudilerin kendisine “Muhammed'in hükmü üzere inmemiz konusunda ne dersin?” sorusuna eliyle boğazını göstererek öldürüleceklerini ima etmiştir. Ebû Lübâbe, bu yaptığının Allah Resûlü'ne ihanet etmek olduğunu anlayarak pişman olmuştur. Savaş hukukuna göre cezayı gerektiren bir davranış sergilemesine rağmen Hz. Peygamber, onu bu yaptıklarından dolayı cezalandırmayıp affetmiştir.⁷⁸

Allah Resûlü, Mekke'nin fethi için yapılan hazırlıkların gizli tutulmasını emretmesine rağmen Bedir ashabından Hâtıb b. Ebû Beltea, Mekke'deki yakınlarına ve mallarına zarar geleceği endişesiyle Mekkelileri bilgilendirmek üzere yazdığı mektubu bir kadın aracılığıyla gizlice ulaştırmak istemiştir. Durumdan haberdar olan Allah Resûlü, Hz. Ali ve Zübeyr b. Avvâm'ı görevlendirerek mektubun yerine ulaşmasını engellemiştir. Hz. Ömer, Hâtıb b. Ebû Beltea'nın cezalandırılmasını isteyince Allah Resûlü, Bedir ashabından olduğu için Hâtıb'ı affetmiştir.⁷⁹

Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde Medine'de kurumsal bir askeri teşkilat olmadığı için İslam ordusu yetişkin gönüllü Müslümanlardan teşkil edilmiştir. Bu süreç içerisinde savaşa katılıp şehit olmayı isteyenler olduğu gibi, az sayıda da olsa savaşa katılmak istemeyen veya katılmayan Müslümanlar da olmuştur. Bu savaşlarda en fazla sorun çıkaranlar ise münafıklar olmuştur. Onlar, savaş öncesinde, savaş esnasında ve sonrasında sinsice davranışlar sergileyerek İslam ordusunu içten yıpratmaya çalışmışlardır. Bütün bu süreçte Hz. Peygamber, çok yönlü bir siyaset izleyerek sorunları yüce ahlakının neticesi olan manevi otoritesiyle suhuletle çözmüştür. Bu tutumunun sonucunda siyasi birlik kurma imkânlarından mahrum olan Arapları bir devlet şemsiyesi altında toplamıştır.

8. Hz. Peygamber'in Örnek Ahlakının Savaşlara Yansıması

a. Cesareti ve Kararlılığı

Savaşta bir komutan ve askerden beklenen en önemli haslet cesarettir. Savaşta iyi bir komutandan beklenen ise yüksek insani özelliklerden ziyade yaptığı işin kesinlikle çok önemli olduğuna inanan birisi olmasıdır. Çünkü bu özelliğe sahip birisi sabırlı ve cesur olur. İnsani hassasiyetleri yüksek birisinin komutan olarak işi çok zordur.⁸⁰ Allah Resûlü bir komutan

⁷⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 12/71.

⁷⁷ Buhârî, *Kitâbu'l-Megâzî*, 81; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 12/49-58; Vâkidî, *Megâzî*, 3/1074; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/531, 536.

⁷⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/121-122; 8/413; 506-507. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/ 237-238; Vâkidî, *Megâzî*, 2/509-510.

⁷⁹ Buhârî, *Kitâbu'l-Megâzî*, 45; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/399; Vâkidî, *Megâzî*, 2/798; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 22/559-564.

⁸⁰ Tolstoy, *Suç ve Ceza*, 2/62.

olarak yüce ahlakının gereğine göre davranarak savaşlarda hem cesaretiyle hem de kararlılığıyla örnek olmuştur. Onun bu cesaret ve kararlılığının kaynağını dünyevi emeller değil, fetaneti ve tebliğ ideali oluşturmuştur. Kendisi komutan olarak bizzat savaşmış, Uhud ve Huneyn savaşlarında olduğu gibi askerleri savaş meydanı terk ettiklerinde O, az sayıdaki arkadaşıyla savaşarak gerçek bir cesaret örneği sergilemiştir. Hendek Savaşı'nda Benî Kurayza'nın ihaneti sonrası en küçük bir endişeye kapılmaması cesaretinin diğer bir ideal örneğini teşkil etmektedir.

Allah Resûlü ve arkadaşları Bedir Savaşı'nda (Enfâl, 8/14-15) âyetlerinde belirtilen ilahi hükme riayet ederek savaşmışlardır. Onlardan hiç kimse düşmanla savaşmaktan geri kalmayarak üzerlerine düşeni yerine getirmiş ve sonrasındaki savaşlarda da bu keyfiyet üzere savaşmaları emredilmiştir. İşte Allah Resûlü savaşlarda bu ilahi emre öncelikle kendisi riayet etmiştir.⁸¹

Uhud günü Müslümanlar savaşın başlangıcında Resûlullah'ın emirlerini yerine getirerek kısa bir sürede hasımlarını mağlup etmişlerdir. Mekke müşriklerinin kaçtığına gören Müslümanlar ganimet endişesiyle savaş mevzilerini terk ederek düşmanın saldırısına maruz kalmışlardır. Savaşın bu aşamasında Allah Resûlü yaralanmış, öldürüldüğü şayiası üzerine Müslümanlar büyük bir şok yaşamışlar ve savaş meydanından uzaklaşmaya başlamışlardır. (Âl-i İmrân, 3/146-147) âyetleri Müslümanların bu tavrını kınamaktadır.⁸² Bu kaotik ortamda savaş alanının terk etmeyen Hz. Peygamber, otuz kadar arkadaşıyla yalnız bırakılmıştır. (Buhârî'nin rivayetine göre mağlubiyet sonrası Resûlullah'ın yanında sadece on iki kişi, Vâkıdî'nin rivayetine göre ise on dört kişi kalmıştır.) Savaş meydanından ayrılmayan Allah Resûlü sahabilerini etrafında kenetlenmeye çağırmıştır. *"Peygamber, arkamızdan sizi çağırırken siz durmadan dağa yukarı kaçıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz."* (Âl-i İmrân, 3/153) âyeti Uhud Savaşı'nda Resûlullah'ın çağrısını dile getirmiş ve Müslümanları kınamıştır.⁸³

Allah Resûlü'nün örnek cesaretini Hendek Savaşı'nda da görmekteyiz. Hendek Muhasarası bütün şiddetiyle sürerken Benî Nadîr Yahudilerinden Huyey b. Ahtab, Müslümanlarla anlaşmalı olan diğer bir Yahudi kabilesi Benî Kureyza'nın lideri Ka'b b. Esed'i anlaşmayı bozmaya ikna ederek Müslümanlara karşı yeni bir cephe açılmasını sağlamıştır. Haberin doğruluğu teyit edilince Müslümanların sıkıntı ve korkusu daha da artmıştır. Bu sıkıntı ve kaygı dolu süreç *"Siz de Allah'a karşı çeşitli zânlarda bulunuyordunuz."* (Ahzâb, 33/11) *"Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti."* (Ahzâb, 33/10) âyetlerinde dile getirilmiştir. Allah Resûlü bu kritik aşamada *"Allah-ü Ekber! Ey Müslüman topluluğu sizlere müjdelere olsun."* demek suretiyle Müslümanların endişesini gidererek cesaretin en ideal örneğini sergilemiştir.⁸⁴

Hz. Peygamber'in bir diğer örnek cesaretini ise hicretin sekizinci yılında gerçekleşen Huneyn Savaşı'nda görmekteyiz. Hevâzin ve Sakîf kabileleriyle yapılan bu savaşta Müslümanlar düşman okçularının yoğun saldırısı nedeniyle kısa sürede bozguna uğrayıp geri çekilmişlerdir. Sadece Resûlullah, Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir, amcası Abbâs, Ebû Süfyan b. Hâris ve birkaç sahabe savaş meydanından ayrılmamıştır. Bu olağanüstü durumda Resûlullah, *"Ben Allah'ın Resûliyim, bunda yalan yok, Ben Muhammed b. Abdullah'ım"* diyerek düşmanın üzerine yürümüş ve askerlerine cesaret örneği olmuştur. Onun bu cesareti ve çağrısı

⁸¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/696-697; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/132; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/76-82.

⁸² Buhârî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 21. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/42; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 6/42-48, 110-111, 122; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/79-80, 780; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/245, 320-321.

⁸³ Buhârî, *Kitâbu't-Tefsîr*, 10; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 6/78; Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/ 238-242.

⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/221-222. Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/458-459; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 3/637; 18/419; 19/30-45, 59-61.

karşısında geri çekilen Müslümanlar dönüp savaşı kazanmışlardır. Bu nedenle Huneyn Savaşı'nda Resûlullah'tan daha cesaretli birisinin ortaya çıkmadığı ifade edilmiştir.⁸⁵

Allah Resûlü'nün konu hakkındaki bir diğer örneği ise dönemin en güçlü devletlerinden Rumlar'a karşı Tebuk Seferi'ne çıkmaya karar vermesidir. Kurak ve sıcak bir hasat mevsiminde Bizans, yanında Lahm, Cüzâm, Gassân ve Âmile kabilelerinin oluşturduğu büyük bir ordunun Müslümanlara karşı harekete geçtiği haberini alan Allah Resûlü, münafıkların tüm muhalefetine ve Müslümanların ağırdan almalarına rağmen otuz bin kişiden oluşan ordusuyla dönemin en güçlü devletine karşı sefere çıkmıştır. Bu onun kararlılığını gösteren en önemli olaylardan birisidir.⁸⁶

Hz. Peygamber, risaleti öncesi herhangi bir savaşta komutan olarak görev yapmamış ve toplumsal yaşamı doğrudan ilgilendiren kararlara liderlik etmemiştir. Buna rağmen risalet görevi boyunca bir komutan ve liderden beklenen en ideal tavırları sergileyerek ümmetine örnek olması, bu vasıfları vahyin ona kazandırdığı özel nitelikler olduğunu ifade edebiliriz.

b. Savaşta Tevazusunu Koruması

Tevazu, kibrin karşıtı olup kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırması anlamına gelir.⁸⁷ Allah Resûlü bu konuda “*Allah bana birbirinize karşı mütevazı olmanızı, kimsenin kimseye üstünlük taslamamasını vahyetti*”⁸⁸ buyurarak tevazuun önemine dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber Medine'ye hicretiyle birlikte şahsında birçok yüksek sosyal statüye sahip olmuştur. Özellikle devlet başkanı ve komutan olarak toplumun en üst kademe yöneticisi vasfına haizdi. Bu durumda onun gösterdiği tevazuun ayrı bir önemi vardır. Çünkü insanın bu şartlarda alçakgönüllü davranabilmesi gerçek kişiliğini ortaya koyar. Allah Resûlü'nün savaşlardaki tevazusunu Bedir Savaşı'ndan başlayarak incelediğimiz zaman Mekke'nin fethiyle zirveye ulaştığını söyleyebiliriz.

Ebû Süfyân, Mekke ticaret kervanının Müslümanların eline geçmesine engel olduktan sonra Mekkeliler'den geri dönmelerini istemişti. Bu teklifi değerlendiren Kureyş, “Araplar şimdiye kadar böyle güçlü bir topluluk görmedi. Bütün Hicaz bu orduyu konuşacak, Bedir'de üç gün kalıp develerimizi kesecek, yiyip içip cariyelerle eğleneceğiz. Bundan sonra bütün Araplar bizden çekinecekler.” diyerek Ebû Süfyân'ın ve geri dönme taraftarı olanların teklifini reddederek Bedir'e gitmişlerdir. Kur'ân, onların bu şımarık tavrını “*Şımarıp böbürlenmek, insanlara gösteriş yapmak ve (halkı) Allah yolundan alıkoymak için (Bedir savaşı için) yurtlarından çıkanlar (Mekke müşrikleri) gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını kuşatıcıdır.*” (Enfâl, 8/47) âyetiyle tasvir etmektedir.⁸⁹ Mekke müşriklerinin bu tavrına karşılık Resûlullah “*Allahım! Kureyş, gurur ve kibir içinde buraya geldi. Onlar, seni ve Resûlünü yalanladılar. Eğer, az sayıdaki bu Müslüman topluluğunu helak edersen yeryüzünde artık sana ibadet edilmez. Bana olan va'dini yerine getirmeni istiyorum.*” diye dua etmiş, bunun üzerine “*Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da, “Ben size art arda bin melekle yardım ediyorum” diye cevap vermişti.*” (Enfâl, 8/9) âyeti nazil olarak Müslümanlara zaferi müjdelemiştir.⁹⁰

⁸⁵ Buhârî, “Kitâbül-Meğâzî”, 54; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/442-444. Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/890-902; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 11/386-395. Konuyla ilgili bazı rivayetlere göre Huneyn Savaşı'nda bozguna uğrayıp kaçmaya başlayan Müslümanlara geri dönmeleri için çağrıda bulunan Resûlullah'dır. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 3/365; 11/391-393.

⁸⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/989-990; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, 2/150-151; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/516; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 12/58-59.

⁸⁷ Mustafa Çağrı, “Tevazu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/583-585.

⁸⁸ Müslim, “Cennet”, 64.

⁸⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/39, 43. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 11/217-220.

⁹⁰ Buhârî, “Kitâbu'l-Meğâzî”, 4; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/59, 66-67; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 11/51-53.

Bedir Savaşı'na giderken Müslümanların beraberinde yetmiş deve vardı ve bir deveye üç dört kişi nöbetleşe biniyorlardı. Allah Resûlü, Ali b. Ebû Tâlib ile aynı deveye nöbetleşe binerek ashabına örnek olmuştur.⁹¹

Uhud Savaşı öncesi Allah Resûlü, düşmanın üç bin kişilik büyük bir orduyla yola çıktığı haberini alınca “Allah bize yeter; O ne güzel vekildir. Allahım! Sana güveniyor, senin verdiğin güçle düşmana saldıyorum.” diyerek kulluğunu ve Allah’a teslimiyetini ifade etmiş, muhtemel bir zafer durumunda oluşabilecek kibre karşı tavrını ortaya koymuştur.⁹² Yine Uhud günü Allah Resûlü, “Kim bu kılıcın hakkını verir?” deyince Ebû Dücâne bu göreve talip olmuş, Ebû Dücâne’nin kılıcı aldıktan sonra büyüklenecek yürümesi Allah Resûlü’nün dikkatini çekmiş ve ona şu uyarıyı yapmıştır: “Allah bu tür bir yürüyüşe, savaş durumu dışında buğz eder.” Savaş anında bile Allah Resûlü konunun ehemmiyetine vurgu yapmıştır.⁹³

Hendek Savaşı öncesi Yahudiler ve Mekke müşrikleri, Müslümanları tamamen ortadan kaldırmak üzere anlaşmışlardır. Ebû Süfyân kuşatma öncesi Resûlullah’a yazmış olduğu mektupta bu niyetini açıkça belirtmiştir. Allah Resûlü’nün ona verdiği cevap tarafların insani ve ahlaki tavrını kesin çizgilerle ortaya koymaktadır: “Bizî ortadan kaldırmadan geri dönmeyeceğimizi belirtmişsiniz. Unutma bu öyle bir iştir ki Allah sizinle o işin arasına girer. Bu işin sonucunda Lât ve Uzâ mağlup olacak, Allah bize zafer nasip edecektir. Putlarımızı kırdığım gün sana bunları hatırlatacağım.”⁹⁴

Hendek Savaşı öncesi Resûlullah bizzat kendisi de açlık sıkıntısı yaşamasına rağmen hendek kazmıştır. Hendek kazma işi zorlaşınca kendisiyle birlikte çalışan çocukları kalelerde bulunan ailelerinin yanına göndermiştir. Resûlullah bu sıkıntılı süreçte çok yorulmuş hatta bazen yorgunluğundan uyuyakalmıştır.⁹⁵

Resûlullah’ın bu konudaki eşsiz tavrını Mekke’nin fethi esnasında da görmekteyiz. Allah Resûlü Mekke’ye girerken Allah’ın kendisine nasip ettiği fethi ve Müslümanların sayıca çokluğunu (on bin kişi) görünce tevazusundan dolayı başını öne eğmiş, sakalı neredeyse devesinin üzerindeki yüke değerken “Gerçek hayat ahiret hayatıdır” demiştir.⁹⁶

Bu ilahi ahlakın gereğini yapmayan Müslümanlar Huneyn Gazvesi sonrası vahiyle uyarılmışlardır. Müslümanlar Mekke’nin fethini müteakip Huneyn Savaşı için o güne kadarki en büyük askeri güçle (on iki bin kişi) yola çıkmışlardır. O gün Hicaz’da bu büyüklükteki orduyu gören Müslümanlardan biri “Bu gün azlık sebebiyle mağlup olmayacağız.” demiş,⁹⁷ fakat Müslümanlar savaşın başlangıcında düşman okçularının yoğun saldırısı nedeniyle kısa sürede bozguna uğrayıp kaçışmaya başlamışlardır. (Tevbe, 9/25-26) âyetleri Müslümanların Huneyn Savaşı öncesinde kemiyetlerine güvenerek zaferden emin bir şekilde Huneyn’e geldiklerini, bu nedenle savaşın başlangıcında ilahi bir uyarı olmak üzere mağlup olduklarını ve sonrasında da Allah’ın yardımıyla düşmanlarına galip geldiklerini haber vermiştir.⁹⁸

⁹¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/23.

⁹² Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/207-208.

⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/668; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/132-133; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 11/88, 118-120.

⁹⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/440-441, 493; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 19/30-39.

⁹⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/452-454; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/215-216.

⁹⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/823-824; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/400.

⁹⁷ Taberî’nin kaynak göstermeden naklettiği diğer rivayete göre bu sözü Huneyn Savaşı öncesi Resûlullah söylemiştir. Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 11/386. Konuyla ilgili olarak İbn Hişâm, iki rivayete yer vermiş, rivayetlerden ilkinde göre bu sözü Resûlullah söylemiştir. Diğer rivayete göre ise Benî Bekir’den birisi söylemiştir. Vâkıdî’nin rivayetlerinden birisinde bu sözü Resûlullah, diğerinde ise Ebû Bekir söylemiştir. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/444; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/890.

⁹⁸ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 11/387-395; Buhârî, “Kitâbül-Megâzî”, 54.

Kısacası Hz. Peygamber, bir komutan olarak savaş atmosferinde bile temek ahlaki değerlerden birisi olan tevazusundan taviz vermemiştir. Askerleriyle aynı bineğe binmiş, hendek kazmış, yorulmuş ve savaşmıştır. Zafer sonrası Mekke'nin fethi örneğinde olduğu üzere tevazuu daha da artmış, mağlubiyet sonrası arkadaşlarına suçlayıcı bir dil kullanmayarak bir nevi sorumluluğu üstlenmiştir. Tarihte zafer veya mağlubiyet sonrası komutanların ve idarecilerin tavrını incelediğimiz zaman onun bu tavrı daha da anlamlı hale gelmektedir.⁹⁹

9. Kadınların ve Çocukların Savaşa Katılması ve Öldürülmesine Karşı Tavrı

Cahiliye döneminde muharipler, bir yolculuğa veya yeni bir şehre gider gibi yanlarında kadınları ve çocukları da götürürlerdi. Kadınları, çocukları ve malları savaşa götürmelerinin maksadı savaşçıların onların varlığını hissederek cesaretle savaşmalarını sağlamaktı. Kadınların savaşa götürülmesinin bir diğer nedeni de ganimetlerin toplanmasına yardım etmek ve esirlerin korunmasını sağlamaktı. Yine bu dönemde kadınlar savaşta ilk yardım görevinde bulunmuşlar ve şiddetli çatışmalarda bizzat savaşmışlardır.¹⁰⁰

Hz. Peygamber, kadınları askerlik hizmetiyle sorumlu tutmamış ve zorunlu olmadığı sürece de buna çok olumlu bakmamıştır.¹⁰¹ Hz. Peygamber'in savaşlarını incelediğimiz zaman genel kural olarak kadınların savaşa katılmadığını ve fiilen savaşmadıklarını, gerekli durumlarda geri hizmetlerde bulduklarını söyleyebiliriz. Uhud Savaşı'na on dört kadar kadın katılmış, bunlar yaralıları tedavi etmişler, askerlerin su ihtiyacını karşılamışlar ve mağlubiyet sonrası bazıları zaruretten dolayı fiilen savaşmışlardır. Allah Resûlü'nün savaş şartlarında kadınlara yaklaşımı, müşriklerin tavrıyla karşılaştığımız zaman daha da anlam kazanmaktadır. Cahiliye Arapları savaşta kadınları amaçlarına ulaşmada bir araç olarak görmüşlerdir. Resûlullah ise kadınları hiçbir zaman düşmanlarına karşı açık bir hedef haline getirmemiş, Hendek Savaşı örneğinde olduğu gibi onların güvenliğine öncelik vermiştir.¹⁰²

Allah Resûlü çocukların da muharip olarak savaşa katılmalarına prensip olarak olumlu bakmamıştır. Resûlullah, Bedir Savaşı'na sebep olan Kureyş kervanını takip etmek üzere yola çıkmış, el-Buk'a'da konaklayınca burada gördüğü gençlerin savaşa katılmasına izin vermemiştir.¹⁰³ Yine Uhud Savaşı öncesi Allah Resûlü on beş yaşındaki Semüre b. Cündeb ile Râfi' b. Hadîc'e izin vermemiş, ancak gençlerin ısrarı üzerine savaşa gitmelerine müsaade etmiştir.¹⁰⁴

Bedir Gazvesi öncesi Ebû Süfyân'ın Mekkeliler'den geri dönmelerini istemeleri üzerine onların "Araplar bu güne kadar bizim gibi güçlü bir topluluk görmediler. Bedir'e giderek develerimizi keseceğiz, yiyip içip cariyelerle eğleneceğiz. Bundan sonra bütün Araplar bizden çekinecekler." demeleri, savaşta kadınları bir eğlence aracı olarak gördüklerini göstermektedir.¹⁰⁵ Müşriklerin kadınlara yaklaşımlarının en somut tezahürünü Uhud'a çıkmadan önce Safvân b. Ümeyye'nin Mekkelilere şu teklifinde görüyoruz: "Kadınlarla birlikte çıkalım. İlk önce ben eşimi götüreceğim. Kadınlar bizi korumaya daha layıktır. Biz ölümü arzulayan bir kavimiz. Kadınlarımız acısı henüz taze olan Bedir ölümlerini bize

⁹⁹ Tolstoy, art arda kazandığı savaşlardan sonra Napolyon'un halet-i ruhiyesini şu şekilde tasvir etmektedir: Napolyon, uzun süredir hata yapmasının imkânsız olduğuna inanıyordu. Ona göre yaptığı her şey iyiydi, değerlendirmeyi iyilik ve kötülük kavramlarını dikkate alarak yapmıyordu, o yaptığı için iyiydi. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, 2/33.

¹⁰⁰ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 5/444.

¹⁰¹ Buhârî, "Cihad", 62; Ali Toksarı, Hz. Peygamber Devrinde Kadın, *Diyanet İlmî Dergî*, 29/4, (1993), 67-80.

¹⁰² Buhârî, "Cihad", 65; Vâkîdî, *Megâzî*, 1/267-270.

¹⁰³ Vâkîdî, *Megâzî*, 1/21-23. Bu gençler, Abdullah b. Ömer, Üsâme b. Zeyd, Râfi b. Hadîc, Berâ b. Âzib, Üseyd b. Hudayr, Zeyd b. Erkam ve Zeyd b. Sâbit'dir. Resûlullah, bu gençlerden yoğun ısrarı nedeniyle on altı yaşındaki Umeyr b. Ebû Vakkas'ın Bedir'e katılmasına izin vermiştir. Vâkîdî, *Megâzî*, 1/21-22.

¹⁰⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/65-66.

¹⁰⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 11/217-220.

hatırlatırlar, bunu yaptığımız takdirde ya intikamımızı alır eve döner ya da bu uğurda ölürüz.” Müşrikler konu hakkında tartıştıktan sonra kadınlarını Uhud’a götürmeye karar vermişlerdir. Kadınlar teferileriyle birlikte yola çıkmışlar, konakladıkları her yerde Bedir’de öldürülenleri hatırlatmışlardır.¹⁰⁶ Buna karşın Hz. Peygamber Hendek Savaşı öncesi kadınları ve çocukları kalelere yerleştirmiştir.¹⁰⁷

Kureyş’ten sonra bölgenin en etkili kabilelerinden Hevâzin kabilesi lideri Mâlik b. Avf, Huneyn Savaşı’na giderken savaşçıları cesaretlendirmek üzere en değerli varlıkları olan kadınları ve çocukları da yanlarında götürmüştür.¹⁰⁸

Resûlullah, kadınların ve çocukların savaşmalarını doğru bulmadığı gibi, onların savaşta öldürülmesini de yasaklamıştır. Hayber Yahudilerinden Ebû Râfi’ Sellâm b. Ubîl Hukayk, Hendek Savaşı öncesi Kureyş ve Gatafan’ın oluşturduğu Ahzap ordusunu desteklemiştir. Allah Resûlü, Hendek Savaşı sonrası onu cezalandırmak üzere Hazrec kabilesinden oluşturduğu bir seriyye göndermiştir. Resûlullah, bu seriyye öncesi yaptığı konuşmada çocukların ve kadınların öldürülmemesini emretmiştir. Müslümanlar, kocasının öldürülmesine engel olmak isteyen Selâm b. Ubûl Hukayk’ın eşini öldürmeye yeltenmişler, Resûlullah’ın emrini hatırlayınca onu öldürmekten vazgeçmişlerdir.¹⁰⁹ Aynı şekilde Allah Resûlü hicretin altıncı yılı Şaban ayında Abdurrahman b. Avf komutasında Dûmetulendel’e bir seriyye düzenlemiş ve ona da şu uyarılarda bulunmuştur: “Allah için sefere çıkıp inkâr edenlerle savaşınız. Zulüm ve ihanet etmeyin. Çocukları öldürmeyin.”¹¹⁰

Resûlullah, askerlerini Mu’te Savaşı’na uğurlarken Seniyyet’ül-Vedâ tepesine kadar gelmiş ve onlara şunları öğütlemiştir: “Allah yolunda gaza ediniz. Zulüm yapmayın, haksız yere zimmetinize mal geçirmeyin. İnşivaya çekilip kiliselerinde ibadet edenlere dokunmayınız. Sadece düşmanlarınızla savaşın. Kadınları, çocukları ve yaşlıları öldürmeyin. Ağaçları kesmeyin ve evleri yakmayın.”¹¹¹ Allah Resûlü’nün bu uyarıyı, Hicaz’ın dışında, başka din ve etnik yapıya sahip topluluklara yapılacak bir sefer öncesi yapması oldukça dikkat çekicidir. Bu toplumsal grupların İslam’la tanışmaları askeri bir sefer aracılığıyla olacağı için onların İslam algılarının müspet veya menfi şekilde etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle Hz. Peygamber’in bu konuya özellikle dikkat çektiğini söyleyebiliriz.

Huneyn günü Halid b. Velid’in bir kadını öldürmesi üzerine Allah Resûlü ona şu mesajı iletmiştir: “Resûlullah sana çocukları, kadınları, yaşlıları, işçileri ve yardım için bulunan köleleri öldürmemeyi emrediyor.”¹¹² Yine Huneyn Savaşı’nda bozgun sonrası Resûlullah’ın çağrısıyla tekrar düşmanla savaşmaya başlayan Müslümanların müşriklerin çocuklarını öldürmeleri sonucu Resûlullah müminlere İslam savaş ahlakının şu temel ilkelerini hatırlatmıştır: “Bazı insanlara ne oluyor da öldürme hırsı onları çocukları bile öldürmeye sevk ediyor. Şu gerçeği hiçbir zaman unutmayın: çocuklar öldürülmezler.” Resûlullah bunu üç kez tekrarlamıştır. Üseyd b. Hudayr’ın öldürülenlerin müşriklerin çocukları olduğunu hatırlatması üzerine Allah Resûlü “Siz’in en hayırlılarınız da müşrik çocuğuydu. Her çocuk İslam fıtratı üzerine doğar. Ailesi onu Hristiyanlaştırır veya Yahudileştirir.” demiştir.¹¹³ Savaş, doğası gereği insanları aşırılıklara itebilir, Hz. Peygamber’in ashabından da bazıları değişik gerekçelerle ahlaki ve hukuki sınırları

¹⁰⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/67-68; Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/202-203.

¹⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/219-220; Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/450.

¹⁰⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/437-438; Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/887-888.

¹⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/273-276; Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/391-395.

¹¹⁰ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/560.

¹¹¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/757. Hz. Peygamber, Mekke’yi fethetmek üzere giderken yol üzerinde yavrularını emziren bir köpeği görünce Cu’ayl b. Sürâka’yı askerlerin köpeğe zarar vermemesi için görevlendirmiştir. 3/804.

¹¹² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/457; Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/912.

¹¹³ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/905, 912-915.

aşmışlardır. Resûlullah aralarında olmasına rağmen bazı sahabilerin bu tür davranışlar sergilemesine, onların İslam savaş ahlakını ve hukukunu yeterince içselleştirememelerinin neden olduğunu söyleyebiliriz.

Verilen bu bilgilerden sonra şunları söyleyebiliriz: Hz. Peygamber, kadınların ve çocukların savaşa katılmasını ve savaşmalarını prensip olarak doğru bulmamış ve onları, müşriklerin yaptığı gibi, zafer için araç olarak görmemiştir. Savaşın kısıktıcı şartlarında bile olsa kadınların ve çocukların öldürülmelerini doğru bulmamış, buna yeltenenlere karşı açıkça tavır almıştır. Böylece yöntem açısından savaşta ahlaki bir tutum sergilemiştir.

10. Savaş Esirlerine ve Savaşa Öldürülenlere Karşı Tavrı

Câhiliye dönemi savaşlarında öldürülenlere ve esirlere işkence (müsle)¹¹⁴ yapmayı yasaklayan herhangi bir müeyyide olmadığı için savaşçılara ve esirlere beden uzuvları kesilerek işkence yapılıyordu. Bazen de esirler ölünceye kadar ateşte yakılıyorlardı. Bazı Hire hükümdarları esirleri ya toplu halde yakarak öldürmüşler ya da vücutlarının bir kısmını yakmışlardır. Yakarak cezalandırma bu dönemde İran ve Rumlarda da yaygın bir uygulamaydı. Böyle bir yöntem başvurmalarının nedeni ise isyancılara ve düşmanlarına gözdağı vermektir.¹¹⁵ Bu ağır cezalandırma yöntemleri dışında bazen esirler öldürülmeleri için düşmanlarına satılıyorlar veya köleleştiriliyorlardı. Bu dönemde esirlerle ilgili daha insani bir uygulama ise fidye veya mübadele karşılığı serbest bırakma şeklinde gerçekleşmekteydi.¹¹⁶

İnsanlık dışı bir uygulama olan esirlerin öldürülmek üzere düşmanlarına satılarak cezalandırılmalarını Recî' Vak'ası'nda (H.4/M.625) görmekteyiz. Bu elim hadisede esir alınan Zeyd b. Desinne ve Hubeyb b. Adî adlı iki Müslüman Mekke müşriklerine satılmışlar ve daha sonra şehit edilmişlerdir.¹¹⁷ Hz. Peygamber'in Bedir esirleri hakkında yapmış olduğu istişarede Abdullah b. Revâha'nın esirlerin yakılmasını önermesi, o dönemde esirlerin yakılarak cezalandırma yönteminin uygulandığını göstermektedir.¹¹⁸

Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafyanın en ağır insani sorunlarının başında esirler ve kölelere yapılan insanlık dışı muameleler gelmekteydi. Mekke döneminde nazil olan "Onlar, kendileri (yemek) istedikleri halde yiyeceği yoksula, yetime ve esire ikrâm ederler." (el-İnsan 76/8)¹¹⁹ "O sarf yol nedir, bilir misin? Köle âzat etmektir." (Beled, 90/12-13) âyetleri bu sosyal sorunun varlığına dikkat çekmiş, Müslümanların zihin ve duygu dünyalarını bu konuda eğitmeye başlamıştır. İlk Müslümanların içerisinde kölelerin de varlığı, bu dezavantajlı guruba karşı İslâm'ın temel yaklaşımını ortaya koymaktadır.

İslam'da ilk esirler, hicri ikinci yılda gerçekleşen Batn-ı Nahle Seriyesi'nde alınan iki esirdir. Allah Resûlü, bu iki esiri fidye karşılığı serbest bırakmıştır. Esirler hakkında daha önce bir hüküm inmediği için Resûlullah, o dönemdeki uygulamaların en insani ve ahlaki olanını

¹¹⁴ Müsle, savaş atmosferinde düşmana gözdağı vermek, intikam almak ve korkutmak amacıyla öldürülen veya esir edilen kişinin çeşitli uzuvlarını keserek maksatlı ve haksız yere eziyet etmek demektir. Şamil Dağcı, "İşkence". (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/429-433; Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 275-276.

¹¹⁵ Cevad Ali, *el-Mıfassal*, 5/466-467.

¹¹⁶ Ahmet Özel, "Esir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11/382-389.

¹¹⁷ Buhârî, "Kitâbu'l-Megâzi", 10; Vâkıdî, *Megâzi*, 1/354-363; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/169-174.

¹¹⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Ayi'l-Kur'an*, 11/272-282; Vâkıdî, *Megâzi*, 1/108-100; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/676-677.

¹¹⁹ Bu surenin Medine'de indiğine dair rivayetler söz konusu olsa da surenin üslubu, genel olarak kısa âyetlerden oluşması ve ahiret nimetlerine geniş bir şekilde yer vermesi nedeniyle surenin Mekke'de nazil olduğu kanaati daha güçlüdür. M. Kâmil Yaşaroğlu, "İnsân Suresi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22/331-332.

tercih etmiştir. Cahiliye döneminde esirlerin bedelsiz olarak serbest bırakılması genel olarak kabile liderleri için söz konusuydu.¹²⁰

Bedir Savaşı'nda Mekke müşriklerinden yetmiş kişinin esir alınması sonrası esirlere nasıl muamele edilmesi gerektiği hususunda Allah Resûlü, ashabının görüşüne başvurmuş, esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılması, öldürülmeleri ve yakılmaları şeklinde üç görüş ortaya çıkmıştır. Allah Resûlü, esirlerin bir kısmını bedelsiz olarak, bir kısmını belirli bir bedel karşılığında, bir kısmını da on Müslümana okuma yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakmıştır. Ukbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. Hâris'i ise daha önce işlemiş oldukları suçlardan dolayı ölümle cezalandırmıştır.¹²¹ Resûlullah'ın Bedir esirlerine muamelesi İslam savaş hukukunun esasını oluşturmuştur. Sonraki savaşlarda esirlere; öldürme, bedelsiz veya fidye karşılığı serbest bırakma şeklinde muamele edilmiştir. Resûlullah'ın Bedir esirlerine karşı tutumunu daha önceki uygulamalarla karşılaştırdığımız zaman onun bu konuya nasıl insani ve ahlaki bir boyut getirdiğini açıkça görebiliriz.¹²²

Bedir Savaşı'nda Sa'd b Ebû Vakkas'ın kardeşi Umeyr b. Ebû Vakkas şehit olmuştu. Sa'd b. Ebû Vakkas'ın hislerinin farkında olan Allah Resûlü, onun öfkesine kapılıp esirleri öldürebileceği endişesiyle ashabından, kardeşi Umeyr'in öldürüldüğünü ona haber vermemelerini istemiştir. Ayrıca Resûlullah Bedir esirlerin değiştirilip öldürülmemelerini de emretmiştir. Hz. Ömer, Bedir esirlerinden Süheyl b. Amr'ın Resûlullah aleyhine bir daha konuşmaması için dişlerinin sökülmesini talep etmiş, Resûlullah "Ben ona eziyet ettiğim takdirde Allah da bana eziyet eder." diyerek bu isteği onaylamamıştır.¹²³ Savaş öncesi Müslümanlar yakaladıkları iki köleyi düşmanları hakkında bilgi vermeye zorlamışlar, bilgi vermeyi reddetmeleri üzerine de kötü muamelede bulunmuşlardır. Resûlullah, ashabının bu iki köleye karşı davranışlarını tasvip etmemiş, onlardan Mekke ordusunun günde ne kadar deve kestiğinin bilgisini alarak sorunu çözmüştür.¹²⁴

¹²⁰ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 3/650-57. Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/13-17; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/603-605; Ahmet Özel, "Esir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/382-389.

¹²¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/142-143; 21/187. Hz. Peygamber, Ukbe b. Ebû Muayt'ı kendisine eziyet ettiği için öldürtmüştür. Ukbe b. Ebû Muayt, Allah Resûlü Kâbe'nin yanında namaz kılarak secdeye gittiği esnada üzerine Ebû Cehil'in teşvikiyle yeni doğuran devenin etenesini (döl eşi, meşime) atmıştır. Buhârî, "Salât", 21; "Menâkıbü'l-Ensâr", 29. Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/114. Hire'ye ticaret için gidip gelen Nadr b. Hâris, Hz. Peygamber'in sözlerini ve Kur'an'ı işitince "İstesek biz de bunların benzerini söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir, Hire halkının seçili sözleridir." diyordu. Onun bu sözleri "Onlara karşı âyetlerimizi okunduğu zaman, "Duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" dediler." (Enfâl, 8/31) âyetine konu olmuştur. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/142. Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/106-107.

¹²² Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/272-282; 21/187; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/108-100; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/676-677.

¹²³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/649-650. Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/105-106, 108.

¹²⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 5/247-248, 11/84, 201. Müslümanlar, Bedir'de Ukbe b. Ebû Muayt'ın kölesiyle bir Mekkeliyi yakalamışlar, Mekkeli olan ellerinden kaçıp kurtulmuştur. Müslümanlar, Ukbe b. Ebû Muayt'ın kölesinden Kureyş ordusu hakkında bilgi almaya çalışmışlar ama o, Kureyş'in güçlü ve kalabalık bir orduyla yola çıktığını söylemiş, fakat sayıları hakkında yapılan tüm zorlamalara rağmen bilgi vermemiştir. Resûlullah'a götürülen Ukbe b. Ebû Muayt'ın kölesi ona da olumsuz cevap vermesi üzerine Resûlullah ona Mekkelilerin günde kaç deve kestiklerini sormuş, on deve cevabı alan Resûlullah, Kureyş'in bin kişi olduğunu söylemiştir. Diğer bir rivayette ise Müslümanların yakaladığı kişiler Kureyşli iki çoban Benî Haccac'ın kölesi Eslem ve Benî As'ın kölesi Yesâr'dır. Konuyla ilgili olarak İbn Hişâm şu bilgileri nakletmektedir: Resûlullah, Bedir'e yakın bir yerde konaklamış ve Ali b. Ebû Talib, Zübeyr b. Avvâm ve Sa'd b. Ebû Vakkas'ın da içinde bulunduğu bir topluluğu Kureyş kervanı hakkında bilgi toplamak için Bedir suyuna göndermiştir. Bunlar müşrik ordusu için su taşıyan Kureyşli Benî Haccac'ın kölesi Eslem ve Benî As'ın kölesi Yesâr'ı yakalamışlar, iki kölenin doğru bilgi vermemeleri üzerine onları Resûlullah'a götürmüşlerdir. Resûlullah'ın onlara günde kaç deve kestiklerini sorması üzerine bir gün dokuz, bir gün de on deve kestiklerini söylemeleri üzerine Resûlullah onların

Bedir'de Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in kocası Ebü'l-Âs b. er-Rebî de esir alınmıştır. Zeynep, kocasının fidye bedeli olarak annesi Hz. Hatice'nin kendisine düğün hediyesi olarak verdiği gerdanlığını gönderince Resûlullah bundan çok müteessir olmuş, esiri bedelsiz olarak serbest bırakmalarını ve gerdanlığı da geri iade etmelerini önermiş, onlar da bu talebi yerine getirmişlerdir. Hz. Peygamber bu tavrıyla, kendisine ve yakınlarına özel bir muamele yapılmasını doğru bulmadığını da fiilen ortaya koymuştur.¹²⁵

Esirlerden Sâib b. Ubeyd ve Ubeyd b. Abd b. Alkame'nin fidye bedelini ödemek için Mekke'den hiçbir yakını gelmeyince, Resûlullah onları bedelsiz olarak serbest bırakmıştır.¹²⁶ Allah Resûlü, Bedir esirlerine iyi davranılmasını emretmiştir. Bunun üzerine sahabeler ekmeklerini esirlere vermişler, kendileri hurmayla yetinerek esirleri nefislerine tercih etmişlerdir.¹²⁷

Uhud Savaşı'nda ise Müslümanlar, müşriklerden sadece Ebû Azze el-Cumahî isimli birisini esir almışlardır. Bu şahıs, daha önce Bedir'de de esir düşmüş, bakıma muhtaç beş kızı nedeniyle Müslümanlara karşı bir daha savaşmaması şartıyla bedelsiz olarak serbest bırakılmıştı. Fakat Ebû Azze verdiği sözü tutmayarak Uhud'a katılmış ve tekrar esir düşmüştür. Bu nedenle de Allah Resûlü "Bir mümin bir delikten iki kez ısırılmaz" diyerek onu cezalandırmıştır.¹²⁸

Müslümanlar, Bedir Savaşı'nda Kureys'ten öldürülen müşriklerin cesetlerine her hangi bir işkence yapmadan kuyuya atmışlardır.¹²⁹ Bir yıl sonra vuku bulan Uhud Savaşı'nda ise müşrikler, Hanzala b. Ebî Âmir dışında bütün şehitlere müsle yapmışlardır.¹³⁰ Müşriklerin müsle yapmaları Müslümanlarda infiale neden olmuş, bu nedenle müşriklerle yapacakları ilk savaşta Arapların daha önce hiç şahit olmadıkları bir şekilde müsle yapacaklarını söylemişlerdir. Konu hakkında "Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır." (Nahl, 16/126) âyetinin nazil olması üzerine Resûlullah ashabını müsle yapmaktan nehyetmiştir.¹³¹

Müslümanlar Benî Mustalik gazvesinde yaklaşık iki yüz aileyi esir almışlar, savaş sonrası Allah Resûlü, Benî Mustalik'in komutanı Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye bint Hâris'le evlenerek bu kabileyle akraba olmuş, bunun üzerine Müslümanlar ellerindeki esirleri serbest bırakmışlardır. Resûlullah'ın bu evliliği nedeniyle esirlerin bedelsiz olarak serbest bırakılmaları kabilenin tamamının Müslüman olmasıyla neticelenmiştir.¹³² Allah Resûlü, Benî Kurayza Gazvesi sonrası ganimet olarak alınan esirler paylaşılırken anne ile çocuklarının birbirinden ayrı düşürülmesini yasaklamıştır.¹³³

Resûlullah Mekke'nin fethi günü savaşmayı, kaçanları takip etmeyi, yaralı ve esirleri öldürmeyi yasaklamıştır. Fetih günü Hz. Peygamber'in kendisine ve arkadaşlarına daha önce

sayısının dokuz yüz ile bin kişi arasında olduğunu söylemiştir. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 5/247-248; 11/84, 201; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/616-617.

¹²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/650-651. Vâkidi, *Meğâzî*, 1/130-131.

¹²⁶ Vâkidi, *Meğâzî*, 1/139.

¹²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/645.

¹²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/660. Vâkidi, *Meğâzî*, 1/110-111, 142.

¹²⁹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/173; Vâkidi, *Meğâzî*, 1/111-112; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/638-639.

¹³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/91-96. Vâkidi, *Meğâzî*, 1/266-267, 274; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 6/153-157. Hanzala'nın babası Ebû Âmir, Ebû Süfyân'la birlikteydi. Bundan dolayı ona müsle yapmamışlardır. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 14: 404; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/95-96; Vâkidi, *Meğâzî*, 1/274.

¹³¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/96; Vâkidi, *Meğâzî*, 1/290; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 14/402-404. Konu hakkında nazil olduğu nakledilen (Nahl, 16/126) âyetinin nüzul sebepleri hakkında bkz: Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 14/402-407.

¹³² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/394-396; Vâkidi, *Meğâzî*, 2/411-412.

¹³³ Vâkidi, *Meğâzî*, 2/524; Tirmizi, "Büyü", 52, "Siyer", 17.

her türlü kötülüğü reva gören Mekke müşriklerine karşı tavrı, İslam savaş anlayışının en somut tezahürüdür. Mekke müşriklerinin esir alınması veya öldürülmeleri imkân dâhilindeyken Resûlullah'ın buna başvurmaması, onun savaşlarının amacının hâkimiyet ve güç mücadelesi olmadığını kanıtı niteliğindedir.¹³⁴

Allah Resûlü, Mekke'nin fethi sonrası daha önce işlemiş oldukları farklı suçlar nedeniyle altısı erkek, dördü kadın olmak üzere on kişinin öldürülmesini emretmiştir. Bunlar, İkrime b. Ebû Cehil, Hebbâr b. Esved, Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh, Mıkyes b. Subâbe, Huveyris b. Nukayz, Abdullah b. Hilal b. Hatal, Hind bt. Utbe b. Reb'â, Amr b. Hâşim'in cariyesi Sâre, Ebû Hatal'ın iki cariyesi Kureynâ ve Kuteybe'dir. Bu iki cariyenin Fertenâ ve Ernebe olduğu rivayetler arasındadır. Farklı maslahatlar nedeniyle bunlardan Huveyris b. Nukayz, Mıkyas b. Subâbe, Abdullah b. Hatal ve cariyesini cezalandırılmış, diğerleri affedilmiştir.¹³⁵

Mekke fethinin hemen akabinde vuku bulan Huneyn Savaşı'nda yaklaşık altı bin kişi esir alınmıştır. Allah Resûlü'nün savaş sonrası ganimetleri ve esirleri paylaşmasını müteakip Hevâzin kabilesinden bir heyet Müslüman olduklarını belirterek esirleri ve ganimetleri geri istemişlerdir. Hz. Peygamber'in "Bunlar bana Müslüman olarak geldiler. Ben onları çoluk çocukları ve malları arasında mubayyer bıraktım. Onlar ise bunu kabul etmediler. Kimde onlara ait bir şey varsa geri versin. Vermek istemeyenler ise daha sonra kendilerine tarafımızdan ödenmek üzere borç olarak versinler." demesi üzerine esirler serbest bırakılmış, ganimet malları sahiplerine iade edilmiştir.¹³⁶

İlk dönem kaynaklarını incelediğimiz zaman Hz. Peygamber döneminde Müslümanlar savaşın olağanüstü şartlarında esirlere karşı insan onuruna ve haysiyetine yaraşmayan davranışlardan sakınmışlar ve hasımlarına müslu uygulamamışlardır. Aynı zamanda Hz. Peygamber, siyasi ve askeri hâkimiyeti arttıkça, Mekke'nin fethi ve Huneyn savaşlarında görüldüğü üzere mağlupları ya esir etmemiş ya da alınan esirleri bedelsiz serbest bırakarak Müslümanlara bu konuda örnek olmuştur.

11. Ganimetlerin Paylaşımındaki Tavrı

Ganimet "Müslüman olmayanlarla yapılan savaşta ele geçirilen her türlü mal ve esir" anlamına gelmektedir.¹³⁷ İslam öncesinde ganimetlerin dörtte biri ordu komutanı için tahsis ediliyordu.¹³⁸ İslam'da ilk ganimet, hicretin ikinci yılında gerçekleşen Batn-ı Nahle Seriyesi'nde ele geçirilen Mekke ticaret kervanıdır. Bu seriyede elde edilen ganimetleri seriyye komutanı Abdullah b. Cahş, kendi reyine göre beşte birini Resûlullah'a ayırmış -ki henüz ganimetin beşte birisinin Resûlullah'a ait olduğuna dair nass inmemiştir- kalan kısmını arkadaşlarına dağıtmıştır.¹³⁹

¹³⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/409; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/826.

¹³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/409-410. Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/826. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 14/380-381; 11/288. Mekke'nin fethi günü Resûlullah'ın cezalandırdığı kimseler ve bunun hukuki ve siyasi boyutu hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Adem APAK, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi I*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2011), 302-303. Adnan Demircan, *Siyer Konusunda Bilinmesi Gereken Seksen Sekiz Soru*, (İstanbul: Beyân Yayınları, 2019), 245-247.

¹³⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/389-391; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/488-490; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/950-954.

¹³⁷ Râğib el-İsfehânî, *el-Mufredât*, thk. Muhammed Seyyid Geylânî, (Beyrut: Darü'l-Ma'rife), 1/366; Mehmet Erkal, "Ganimet", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 13/351-354.

¹³⁸ Cevad Ali, *el-Mufassal*, 5/262.

¹³⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/602-603; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 3/650-57. Vâkıdî'nin rivayetine göre ise bu seriyede alınan ganimetleri Resûlullah, beşte birisini (Cahiliye döneminde reis için ganimetin çeyreği vardı.) kendisine tahsis etmiş, kalan kısmını da ashâbı arasında taksim etmiştir. Bu İslâm'da yapılan ilk humus olmuştur. Konuyla ilgili diğer bir rivayetine göre ise Resûlullah, Nahle'ye katılanların ganimetlerini Bedir ganimetleriyle birlikte taksim etmiştir. Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/17-18. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/9.

Müslümanlar Bedir Savaşı'na kadar kayda değer miktarda bir ganimet almamışlar ve ganimetlerin nasıl taksim edileceğine dair bir hüküm de inmemiştir. Bu nedenle Bedir ganimetlerinin paylaşılması hususunda Müslümanlar arasında ihtilaf çıkmıştır. Konu hakkında nazil olan "(Ey Muhammed!) ganimetler hakkında soruyorlar. De ki: "Ganimetler Allah'a ve Resûlü'ne aittir. O halde, eğer müminler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlü'ne itaat edin." (Enfal 8/1) âyeti, ganimetlerin Allah ve Resûlü'ne ait olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Allah Resûlü, ganimetleri savaşa katılanlar arasında eşit bir şekilde paylaşmıştır. Daha sonra (Enfal 8/69) âyeti ganimetin Müslümanlara helal kıldığını, (Enfal 8/69) âyeti de ganimetlerin taksiminde izlenecek hukuki esasları bildirmiştir.¹⁴⁰

Bedir ganimetleriyle ilgili bir diğer sorunu da kaybolan kırmızı bir kadife kumaşı Resûlullah'ın kendisine tahsis ettiği ithamı oluşturmuştur. Bu söylentinin yayılması üzerine "Hiçbir peygamberin emanete hıyanet etmesi düşünülemez. Kim hıyanet ederse, kıyamet günü, hıyanet ettiği şeyle birlikte gelir. Sonra da hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir." (Âl-i İmrân, 3/161) âyeti nazil olmuş ve peygamberlerin misyonları itibarıyla kamu malına ihanet etmelerinin mümkün olamayacağını, bütün ahlaki erdemleri nefsinde cem eden Hz. Peygamber'e de böyle bir isnadın iftiradan ibaret olduğunu bildirmiştir.¹⁴¹

Hız. Peygamber, kamu hukukunun konusu olan ganimet mallarının taksimi ve tasarrufu hususunda hakkaniyet çizgisinde hareket ettiği ve edeceği vahiyle tespit edildikten sonraki süreçte onun bu tutumunu sürdürdüğünü görmekteyiz.

Ganimetlerin paylaşımında Hz. Peygamber çok yönlü bir siyaset takip ederek bütün arkadaşlarının hukukunu gözetmiştir. Allah Resûlü, Bedir Savaşı'na katılmadıkları halde sekiz kişiye ganimetten pay ayırmıştır. Osman b. Affân, hasta olan eşi Rukiyye için geri kalmış, Talha b. Ubeydullah ve Saîd b. Zeyd kervan hakkında bilgi almak üzere gittiklerinden dolayı savaştan geri kalmışlardır. Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir Medine'de, Âsım b. Adî Kubâ'da, Hâris b. Hâtib Benî Amr b. Avf'a görevli oldukları için; Havvât b. Cübeyr ve Hâris b. Sımme Ravhâ'da yorgun düştükleri için Bedir'e katılmamışlardır. Yine Resûlullah Bedir'de şehit olan on dört kişi için de ganimetten pay ayırmıştır.¹⁴² Ayrıca Bedir'e katılan üç köleye de ganimetten pay vermiştir.¹⁴³

Allah Resûlü, hukuki şartları oluşmadığı için mülkiyeti düşmanlarına ait malları -imkân dâhilindeyken- savaş öncesi ganimet olarak almamıştır. Hayber kuşatması esnasında Yesâr el-Habeşî adlı siyahi köle, efendisinin koyunlarını otlatırken halkın kalelere sığındığını görünce bunun nedenini sormuş, Yahudilerin "Kendisini peygamber zanneden adamlarla savaşıyoruz" demeleri üzerine Resûlullah'a giderek İslam'ı sormuş ve Müslüman olmuştur. Koyunları ne yapması gerektiğini sorunca Resûlullah onları sahibine ulaştırmasını istemiştir.

¹⁴⁰ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 6/195-201; 11/12-21; Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/98-104; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/641-642. Bedir Savaşı sonrası ganimetlerin taksimi hususunda ihtilafın çıkmasının nedeni dinî bir hükmün va'z edilmemesi ve savaş öncesi Resûlullah'ın "Ganimetten kim ne elde ederse onundur." demesinin etkisiyle savaş sonrası hızlı davranan gençlerin ganimetlerin büyük bir kısmını alarak yaşlılara ganimetlerden fazla bir şey bırakmamalarıdır. Bir diğer neden de bazı sahabilerin ele geçirdikleri ganimet mallarını Resûlullah'tan kendilerine vermesini istemeleridir. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 11/12-21.

¹⁴¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 6/193-200. Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/102. Diğer bir rivayete göre bu âyet Uhud Savaşı'nda görev yerlerini terk eden okçuların tavrı üzerine nazil olmuştur. Uhud günü Ayneyn Tepesi'ne yerleştirilen okçular, Resûlullah'ın "Ganimetten kim ne elde ederse onundur" demesinden korktukları için izinsiz olarak yerlerini terk etmişlerdir. Resûlullah onlara bu davranışlarının gerekçesini sorunca arkadaşlarının bir kısmını orada bıraktıklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine Allah Resûlü "Bizim ganimetlere ihanet edeceğimizi mi düşündünüz." demiştir. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrî Mukâtil b. Süleyman*. nşr. Abdullah Mahmûd Şehhâte. (Kahire: 1979), 1/310.

¹⁴² Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/100-102.

¹⁴³ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/104.

O bu tavrıyla savaşlarının amacının ganimet elde etmek olmadığını, savaşın ahlaki ve hukuki boyutunun varlığını fiili olarak göstermiştir.¹⁴⁴

Resûlullah, Hayber günü ganimetler taksim edilmeden önce ganimet malından alınan herhangi bir şeyin deforme edilmesinin bile caiz olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁵ Hayber'in fethinde Resûlullah'ın bineğini tutan Kerkere isimli siyahi kölesi öldürülmüş, sahabilerin onun cennete gideceğini söylemeleri üzerine Resûlullah onun ganimet mallarından bir hırkayı aşırıldığı için ateşte yandığını belirtmiştir. Yine o gün Hz. Peygamber, Eşca' kabilesinden öldürülen birisinin namazını ganimet malını haksız yere zimmetine geçirdiği için kılmamıştır. Bunları işiten bir sahabe, ganimet malından iki ayakkabı aldığını söyleyince Allah Resûlü ona ateşten iki bağ aldığını söylemiştir.¹⁴⁶ Yine bu fetih sonrası, sefere katılan kadınlara da ganimetten pay vermiştir.¹⁴⁷

Bazı sahabiler, Resûlullah'ın ganimet mallarını paylaşmasındaki hikmetini tam olarak kavrayamadıkları için Huneyn ganimetlerinin taksimine itiraz etmişlerdir. Allah Resûlü, bu savaşta elde edilen ganimetleri taksim ederken Ebû Süfyân, Hâris b. Hişâm, Süheyl b. Amr ve Akra' b. Hâsib'in de bulunduğu, kalplerini İslâm'a ısındırmak istediği kişilere öncelik vermiştir. Resûlullah'ın bu tasarrufuna ensardan bazıları "Muhammed kavmini özlemiş, kavmini bize tercih etti." diyerek tepki göstermişlerdir. Bunun üzerine Resûlullah, ensarı toplayarak İslâm'dan ve İslâm'a hizmetten daha büyük bir paye olmadığını, bu nedenle kendisi nezdinde ensarın yerinin çok farklı olduğunu ifade ederek sorunu çözmüştür.¹⁴⁸

Allah Resûlü'nün ganimet mallarından kendi payına düşenden sadece zorunlu ihtiyaçlarını giderecek kadar aldığının en somut delili; sade ve mütevazı yaşamı, vefat ettiği zaman geride beyaz bir katır, silâhlar ve bir miktar arazi bırakması ve zırhının borcu karşılığında bir Yahudi'nin elinde rehin olarak bulunmasıdır.¹⁴⁹

Süreç içerisindeki uygulamalarını incelediğimiz zaman, Allah Resûlü ganimet elde etme gibi bir amaçla savaşmamış ve ganimetleri kamu malı olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak adilce taksim etmiştir.

12. Galibiyet ve Mağlubiyet Karşısındaki Tutumu

Savaşta galibiyet ve mağlubiyet taraflar için farklı anlamlar içerir. Zafer, kazanan tarafa özgüven ve cesaret verdiği gibi toplumsal oluşuma ve birlikteliğe de katkı sağlar. Mağlup tarafta ise toplumsal çözümlere neden olabileceği için intikam duygusu harekete geçirilerek buna engel olunmaya çalışılır. Müslümanlar ve Mekke müşrikleri ilk kez Bedir Savaşı'nda karşı karşıya gelmiş ve bu savaş Müslümanların tartışmasız bir zaferiyle neticelenmiştir. Elde edilen bu galibiyet, akide temelli İslam toplumunun oluşmasında önemli bir rol oynamış ve Müslümanların Mekke müşriklerine karşı cesaretlerini daha da artırmıştır. Buna karşın Bedir'de aldıkları ağır mağlubiyet Mekke müşriklerinin intikam duygularını harekete geçirmiştir. Taraflar bu duygularla bir yıl sonra Uhud'da tekrar karşı karşıya gelmişlerdir.

Bedir Savaşı hakkında nazil olan âyetler, savaşın kazanılmasındaki ilahi yardımları hatırlatarak zaferi bütünüyle kendilerine nispet etmemelerini istemiştir. Müslümanlar bu savaşta meleklerle desteklenmişler, (Enfâl, 8/9-10) Resûlullah'ın gördüğü rüya ile kendilerini güvende hissetmişler ve yağın yağmur ile düşmanlarına karşı avantajlı bir konuma geçmişlerdir (Enfâl, 8/11). Resûlullah'ın müşrikler üzerine attığı bir avuç toprak da savaşın

¹⁴⁴ Vâkidi, *Meğâzî*, 2/649.

¹⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/332.

¹⁴⁶ Vâkidi, *Meğâzî*, 2/681; 3/917-918; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/338.

¹⁴⁷ Vâkidi, *Meğâzî*, 2/683; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/342.

¹⁴⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 11/387-389.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/273-275.

kazanılmasında önemli bir etken olmuştur. “Bedir Savaşı’nda onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü.” (Enfâl, 8/17) âyeti bazı Müslümanların falanı ben öldürdüm demeleri üzerine nazil olarak bu ilahi yardımları hatırlatmıştır.¹⁵⁰ Bu uyarılar aynı zamanda Mekke müşrikleriyle aralarındaki mücadelenin bir kan davası veya çıkar çatışması olmadığını, hak ile batılın savaşı olduğu gerçeğini vurgulamıştır. (Enfâl, 8/8.) “*Son verirseniz bu sizin için en iyi olanıdır, tekrarlıyorsanız biz de tekrarlarız. Topluluğumuz çok da olsa amacınıza ulaşmanıza yetmeyecektir; zira Allah müminlerle beraberdir.*” (Enfâl, 8/19. âyeti de Mekke müşriklerine seslenerek bu mağlubiyetin kendileri için bir uyarı olduğunu, inkârlarında ısrar ederlerse Bedir’de olduğu gibi yine mağlup olacaklarını bildirmiştir. Kur’ân, bu âyetiyle Müslümanlarla müşriklerin ilişkilerinin asıl belirleyicisinin savaş olmaması gerektiği mesajını da vermektedir.¹⁵¹

Bedir Savaşı’nın kazananı olan Müslümanlar, öldürülenlere savaş sonrası işkence yapmamışlar, esirlere iyi muamele etmişler ve hasımlarını yok etme gibi bir düşünceye kapılmamışlardır. Uhud’un galibi müşrikler ise Hanzala b. Ebû Âmir dışında öldürülen bütün Müslümanlara işkence yapmışlar ve bu galibiyetin verdiği cesaretle bir yıl sonra Müslümanları yok etmek üzere Medine’yi kuşatmışlardır.¹⁵²

Mağlubiyet ve galibiyet karşısında Müslümanlarla müşriklerin ayrıştığı bir diğer husus da savaş sonrası insani hassasiyetleri dikkate alıp almamalarıdır. Cahiliye dönemi Arap kadınları, yakınları öldüğü zaman şiir okuyarak yas tutarlardı.¹⁵³ Müşrikler Bedir mağlubiyeti sonrası Mekke’ye dönünce öldürülen yakınları için yas tutmayı yasaklamışlardır. Ebû Süfyân, buna gerekçe olarak, yas tutmanın ve mersiye okumanın Müslümanlara karşı öfke ve düşmanlıklarını yok etmesini ve dolayısıyla hasımlarını sevindirmesini göstermiştir. Ayrıca Ebû Süfyân, Müslümanlarla yeniden karşılaşınca kadar koku sürmeyi ve kadınlara yaklaşmayı kendisine yasaklamıştır. Onun bu tavrı üzerine Kureyş’ten hiçbir kadın şiir okuyup yas tutmamıştır.¹⁵⁴ Resûlullah ise Uhud şehitlerinin yakınlarının yas tutmalarını tabii bir durum olarak görmüştür. Amcası Hamza için yas tutulmadığını görünce “Hamza’nın ağlayanı yok” diyerek üzüntüsünü belirtmiş, bunu duyan kadın sahabiler Resûlullah’ın hane-i saadetlerine gelerek Hz. Hamza’nın yasını tutmuşlar ve Resûlullah onların bu davranışından memnun kalmıştır. Resûlullah’ın bu tutumunun Kureyş’e olan öfkenin daha da büyümesine engel olduğunu da söyleyebiliriz.¹⁵⁵

Müslümanlar, Uhud Savaşı’nda okçuların emre itaatsizlikleri nedeniyle galibiyet sonrası mağlubiyet yaşamışlardır. Müslümanlar bu savaşta Resûlullah’ın çağrısına rağmen savaş meydanını terk etmişlerdir. (Âl-i İmrân, (3/159) âyetinde dile getirildiği üzere Hz. Peygamber mağlubiyete neden olanlar ve savaş meydanından kaçanlar hakkında suçlayıcı bir dil kullanmamış ve onları cezalandırmamıştır.¹⁵⁶ (Âl-i İmrân, (3/155) âyeti de onların bu davranışlarının affedildiğini bildirmiştir.¹⁵⁷

Mu’te Savaşı’nda İslam ordusu sayıca kendilerinden çok üstün olan Bizans karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. Medine’ye dönen ordu halkın tepkisiyle karşılaşınca Allah

¹⁵⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/132-133.

¹⁵¹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 11/90-96.

¹⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/91-96; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/266-267, 274; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 6/153-157.

¹⁵³ Adem Apak, *Kur’an’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, 65.

¹⁵⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/121-125; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1-2/647-648.

¹⁵⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/98-99; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/317.

¹⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/116; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/322-325.

¹⁵⁷ Buhârî, “Kitâbu’l-Megâzi”, 19; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 6/172-174; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/324.

Resûlü “*Onlar savaş meydanından kaçmamışlardır. Hamle üstüne hamle yapmışlardır*” diyerek Müslümanların tepkisini dindirmiş ve askerlerini teselli etmiştir.¹⁵⁸

Resûlullah’ın galibiyet sonrası en ideal tavrını, en büyük fetih olan Mekke’nin fethinde görmekteyiz. O, Allah’ın kendisine nasip ettiği fetih sonrası tevazuu içerisinde, “*Gerçek hayat ahiret hayatıdır*” diyerek Mekke’ye girmiştir. Allah Resûlü, bu örnek tavrıyla kendisinden sonra gelecek olan bütün fatihlere fetih sonrası nasıl davranmaları gerektiğini de göstermiştir.¹⁵⁹

Fetih sonrası Müslümanlar kendilerinden emin bir şekilde, on iki bin kişiden oluşan büyük bir orduyla Huneyn’e gitmişler ve kısa sürede bozguna uğrayıp geri çekilmişlerdir. Daha sonra Resûlullah’ın çağrısı üzerine geri dönerek Huneyn Savaşı’nı kazanmışlardır. (Tevbe, 9/25-26) âyetleri Müslümanlara galibiyet ve mağlubiyet durumunda nasıl davranmaları gerektiğine dair ilahi yasaları hatırlatmıştır.¹⁶⁰

Huneyn Savaşı sonrası Hz. Peygamber Tâîfi kuşatmıştır. Yirmi gün süren kuşatma, muhkem kaleler aşılamayınca şartlar daha fazla zorlanmadan Allah Resûlü tarafından sonlandırılmıştır. Bunun üzerine sahabiler, Allah Resûlü’nden Sakîf için beddua etmesini talep edince “*Allahım! Sakîfi bidayete erıştır ve onları bana Müslüman olarak getir.*” demiştir. Hz. Peygamber bu tavrıyla taraflar arasında öfke ve kinin daha da artmasına izin vermemiş ve izlediği bu siyaset sonucu da Tâifliler kısa bir süre içerisinde Müslüman olmuşlardır.¹⁶¹

Savaş, siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçları olan bir olgudur ve bu sonuçlar tarafları eşit bir şekilde etkilemez. Galibiyet toplumsal birliği perçinleştirirken mağlubiyet çözümlere neden olabilir. Allah Resûlü, savaşlarında sosyal realiteleri göz önünde bulundurarak hareket etmiş ve İslam toplumunun oluşumunu gerçekleştirmiştir. Bunun yaparken de Kur’an’ın çerçevesini çizdiği insani ve ahlaki esaslara göre hareket etmiştir. Savaş sonrası galibiyet halinde bu başarıyı kendine nispet etmemiş, bunun ilahi kanunlara riayet ve Allah’ın yardımıyla olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Mağlubiyet yaşandığında ise suçlayıcı bir dil kullanmamış, ilahi yasaları hatırlatarak gereken dersin alınmasını istemiştir.

Sonuç

Savaş, sosyal bir realitedir ve savaşın olmadığı bir dünya geçmişten günümüze dek bir hayalden ibaret kalmıştır. Savaş, doğası gereği şiddet içerir ve bu şiddet ahlaki ve hukuki müeyyidelerle sınırlanmadığı takdirde hem savaşanlar hem de siviller için ağır yıkımlara neden olur.

Hz. Peygamber’in doğup büyüdüğü coğrafyada toplumsal hayatı belirleyen en etkili faktör savaşlar olmuştur. Bu savaşların neden ve yönteminin ahlaki ve hukuki boyutunu örfler ve gelenekler belirlemiştir. İnsani ve ahlaki değerleri öncelemedikleri için de yüzyıllarca sürmüş ve yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Bu acı savaş tecrübeleri Arapları “savaş zalimdir” hükmüne ulaştırmıştır.

¹⁵⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/382-383; Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/765-767. Allah Resûlü “*Müslümanların geri çekildiklerinde takviye için geldikleri birlik benim.*” diyerek askerlerine her şartta sahip çıkmış ve onlara güvenini ifade etmiştir. Ebû Dâvûd Süleyman b. Eşâ’s es-Sicistânî, *Sunen-u Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Abdulaziz el-Halidî. (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2001), “Cihad”, 106.

¹⁵⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/823-824. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/400.

¹⁶⁰ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 11/387-395; Buhârî, “Kitâbül-Meğâzî”, 54. Konuyla ilgili bazı rivayetlerde Huneyn Savaşı’nda bozguna uğrayıp kaçışmaya başlayan Müslümanlara geri dönmeleri için çağrıda bulunan Resûlullah’ın kendisidir. Taberî’nin konuyla ilgili naklettiği rivayetlerden birisine göre Huneyn Savaşı’nın başlangıcında Müslümanlar galip gelmiş, ganimetler için koşuşturan Müslümanlara düşman okçuların saldırısı neticesinde Müslümanlar mağlup olmuşlardır. Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 11/391-393.

¹⁶¹ Buhârî, “Meğâzî”, 56. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4/488; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/923-937; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/158-159.

Kur'ân, Allah Resûlü'nü muhataplarına bütün ahlaki erdemlerle mücehhez örnek bir şahsiyet olarak tanıtmış, özellikle de bu ahlakın rahmet boyutuna dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber'in yüce ahlakının insanın gerçek kişiliğinin tezahür ettiği savaşa da yansımaları beklenir. Onun savaşlarını amaç ve yöntem açısından kronolojik olarak inceleyip tasvir ettiğimiz zaman, komuta ettiği savaşların en ahlaki ve hukuki savaşlar olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü dinin kemale ermesi bunu gerektirmektedir.

Hz. Peygamber, risaletinin Mekke döneminde müşriklerle sıcak bir çatışma yaşamamış ve bunu da arzu etmemiştir. Medine'ye hicretle birlikte siyasi yapılanmasını tamamlamaya çalışan İslam toplumu müşriklerin hedefi haline gelmiş ve ilk çatışma Bedir Savaşı ile birlikte başlamıştır.

Bu çatışma sürecinde Allah Resûlü, yüce ahlakının gereği olarak geleneksel savaş yaklaşımlarından farklı bir tutum sergilemiştir. O, muhtemel bir çatışma öncesi siyasi ve diplomatik temaslara öncelik vermiş, sorunu bu şekilde çözülebildiği takdirde savaşı tercih etmemiştir. Savaşın kaçınılmaz bir durum aldığı takdirde ise düşmanı tamamen yok etmeden veya bozguna uğratmadan amacına ulaşmaya çalışmıştır. Savaşta hedefin meşru olmasına, hukuki ve ahlaki çerçevenin aşılmasına asla izin vermemiş, ihmalkâr davranışları yerine göre uyarılmış, yerine göre de azarlamıştır. Savaşı kazandıktan sonra esirlere iyi muamele edilmesini emretmiş, ganimetlerin taksiminde adaletli davranmış ve öldürülenlere hiçbir şekilde işkence edilmesine izin vermemiştir.

Hz. Peygamber, savaşı güç ve hâkimiyet mücadelesi olarak görmemiştir. Siyasi ve askeri gücü arttıkça muhariplere ve esirlere muamelesi, daha çok af ve merhamet şeklinde olmuştur. Böylece "Rahmet Peygamberi" misyonunu en zor alan olan savaşta da göstermiştir. Yine savaşta bir komutandan beklenen en önemli ahlaki nitelik olan cesaret ve kararlılık konusunda da en güzel örneği ortaya koymuş, komutan olduğu için farklılık duygusuna girmeyerek tevazusunu korumuştur.

Hz. Peygamber, savaşa katılmayanlar, katılmak istemeyenlere ve savaş hukukunu ihmal edenler hakkında bireysel nedenlerini göz önünde bulundurarak affetmiş, böylece onları İslam toplumunun bir parçası haline getirmiştir.

Hz. Peygamber, ashabına galibiyetin sünnetullahı riayet ve Allah'ın yardımı ile gerçekleştiği, mağlubiyetin de ilahi hikmetin bir parçası olduğu şuurunu kazandırarak Müslümanların tarih boyunca örnek alabilecekleri ahlaki bir savaş tasavvuru oluşturmuştur.

Kısacası onun savaşlarına, hayatını kaybedenlerin sayısını dikkate aldığımız zaman hem amaç, hem de yöntem açısından en ahlaki ve hukuki savaşlar diyebiliriz. Bu sonuca ulaşmamızın en önemli delili de Hz. Peygamber'in savaşlarının gerçekleştiği topraklarda İslam'ın kalıcı olarak yerleşmesidir. Şayet bu savaşların yıkıcı bir etkisi olsaydı İslam buralarda yerleşip kök salamazdı. Çünkü toprakları fethedildikten sonra hiçbir zaman huzur bulamamış toplumların varlığı dün olduğu gibi bugün de tarihi bir realitedir.

Son olarak Hz. Peygamber'in savaş ahlakını ve hukukunu nüzul-siret bağlamında, sahih bir şekilde anladığımız takdirde günümüzde Hz. Peygamber ve Müslümanlar hakkında iç ve dış nedenlerden dolayı oluşan olumsuz algıyı ve iç çatışmaları giderme konusunda ilerleme sağlayabiliriz.

Kaynakça

- Acar, Cafer. “Ana Hatlarıyla Cahiliye Toplumunda Savaş Sebepleri”. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 1 (2014), 93-114.
- Akdemir, Salih, *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’an’a göre Hz. İsa*, İstanbul: Kuramer, 2017.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2018.
- Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî tarihi'l-'Arab kable'l-İslâm*. Beyrut, 1993.
- Christon I. Archer v. dğr. *Dünya Savaş Tarihi*, çev. Cem Demirkan, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 2006.
- Clausewitz, Carl Von. *Savaş Üzerine*. çev. Şiar Yalçın. y.y., May Yayınları, 1975.
- Demircan, Adnan. *Hz. Peygamber Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- Dağcı, Şamil, “İşkence” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Çağrı, Mustafa. “Tevazu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Ebû Dâvûd Süleyman b. Eşâ's es-Sicistânî, *Sünen-u Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Abdulaziz el-Halidî. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001.
- Erkal, Mehmet. “Ganimet”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. nşr. Mustafa es-Sakkâ v.dğr. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-kütübî'l-Mısıriyye, 1955.
- İbn Kesîr, İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Kahire: Dâruhicra, ty.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Ali Muḥammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001.
- Karaman, Hayrettin v.dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Salih Tuğ. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1972.
- Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû Mukâtil b. Süleyman*. nşr. Abdullah Mahmûd Şehhâte. Kahire: 1979.
- Müslim, İmam Ebu'l Hüseyin Müslim b.Haccâc el-Kureşî en-Nisâbûrî, *Sabîb-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâki. Beyrut: Dâru't-Türâsî'l-Arabî, 1972.
- Özlem, Doğan. *Etik-Ahlak Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Râğîb el-İsfehânî, *el-Mufredât*, thk. Muhammed Seyyid Geylânî. Beyrut: Darü'l-Ma'rife,
- Robinson, Neal, *Kur'an'ı Keşfetmek*. çev. Süleyman Kalkan. İstanbul: Kuramer, 2018.
- Said, Edward W. *Oryantalizm*, çev. Nezih Uzel. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. “*Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*”. Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hecer, 2001.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. 11 Cilt. Mısır: Dâru'l-Maârif, ts.
- Toksarı, Ali. Hz. Peygamber Devrinde Kadın, *Diyanet İlmi Dergi*, 29/4 (1993), 67-80.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Savaş ve Barış*, çev. Tansu Akgün, 2 Cilt. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2020.
- Topçu, Nurettin. *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Özel, Ahmet. “Esir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-Megâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: y.y., 1984.
- Walzer, Michael. *Haklı Savaş Haksız Savaş*, trc. Mehmet Doğan, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Watt. W. Montgomery, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*. çev. Ünal Çağlar. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2001.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “İnsân Suresi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Yenda Yayınları, 1997.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed. *el-Keşşâf an bakâ'iki ğavâmiği't-tenzîl ve uyûni'l-akâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, çev. Muhammed Coşkun vd. editör Murat Sülün. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.